

PATVIRTINTA

VšĮ Žaliosios gamtos mokyklos
Direktorės Jolantos Lipkevičienės

VšĮ Žaliosios gamtos mokyklos

PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO PROGRAMA
Pagrįsta lauko pedagogikos demokratiniais dvasinės
humanistinės
pedagogikos principais

2018

Ivadas

VšĮ Žaliosios gamtos mokyklos priešmokyklinio mokymo ugdomieji, lavinamieji procesai bei jų turinys yra pagrįsti lauko pedagogikos demokratinėmis dvasinės humanistinės pedagogikos idėjomis. Ugdymo proceso pagrindas: humaniškumas, demokratiškumas, tautiškumas ir nuolatinis atsinaujinimas. Pasitelkiama pačios inovatyviausios pedagoginės praktikos: intuityvioji pedagogika, gravitacinė pedagogika, labirintinė pedagogika. Mokytojai/ mentoriai remiasi holistiniu požiūriu į žmogų. Jie mato vaikus kaip mąstančius, jaučiančius ir trokštančius tobulėti žmones. Šiuo požiūriu pagrįstas visas ugdomasis procesas. Daug dėmesio skiriama menui ir amatams. Mokykloje yra stiprinama fizinė, emocinė, dvasinė ir psichinė vaikų sveikata. Mokomasi integruotos dienos metodo pagalba, taikant Ilgos dienos koncepciją ir Gerosios mokyklos koncepciją.

Dvasinė humanistinė pedagogika - tai kas svarbiausia – kas gali vaikų gyvenimą pasukti nepaliaujamo augimo link arba atmetus šį ugdymą sukelti priešlaikinę dvasinę mirtį. Tiek mokslininkų, tiek menininkų jau seniai pastebėta, kad dvasinis ir protinis vystymasis paprastai baigiasi gana anksti. Dauguma žmonių įstringa dvasiniame paauglystės tarpsnyje. Tai yra žmonės toliau mąsto ir jaučia taip, kaip mąstė ir jautė būdami 16–17 metų: tos pačios išraiškos formos, tie patys prietarai. Nieko sau nesiaiškindami, suaugusieji žiūri į gyvenimą kaip mažvaikiai. Biologinis amžius tęsiasi, o dvasinis, sielos – be ugdymo sustoja. Priežasčių tam gali būti įvairių, ir ne visada jos aiškiai suprantamos. Bet svarbiausia jų – prasta dvasinė mityba nuo mažų dienų. Labai dažnai nustojama dvasiškai ir protiškai augti dėl nepakankamo dvasinio peno. Žmogus, būdamas nesubrendusios, sužalotos dvasios, tęsia per nesėkmes savo gyvenimą. Dvasinė humanistinė pedagogika padeda gyvenime išlaikyti pusiausvyrą.

„Vaiko dvasinis gyvenimas turi vertę tik tada, kai vaikas pasineria į žaidimo, pasakos, muzikos, šokio, fantazijos kūrybos pasaulį. Be viso šito jis - tarsi sudžiovintas žiedas“. (V. Suchomlinskis).

Laisvas autonomiškas žaidimas laikomas vaikui svarbiu proto maistu.

Visas programos turinys persmelktas dvasingumu, kuris reiškia sugebėjimą priimti, išgirsti ir gyventi su begalybe/paslaptimi/dieviškumu, kuris egzistuoja kiekviename iš mūsų ir aplink mus. Šis ryšys suteikia gyvenimo prasmę, kryptį ir vertybes kasdieninėje kelionėje. Dvasingumas aprėpia ryšius su kitais žmonėmis, su aplinka, kurioje gyvename, mus gaubiančia Visata ir Visagalybe.

Lauko pedagogika: Atlikti naujausi tyrimai Didžiojoje Britanijoje parodė, jog vaikai, augantys labai užsiėmusiose šeimose turi itin mažai galimybių tyrinėti juos supančią natūralią gamtinę aplinką. Tai trukdo normaliai vystytis vaiko socialiniams gebėjimams bei ilgalaikėje perspektyvoje daro žalą fizinės bei emocinės sveikatos vystymuisi. Būtent dėl to yra labai svarbu, kad mokykloje ši problema būtų pastebėta ir imtasi jos sprendimų. „Šiai dienai, jeigu mokyklos ugdymo

programoje yra įtraukti ugdymo lauke elementai tai tik dėl to, jog mokytojai supranta buvimo lauke vertę ir naudą.

Orientavimasis vien tik į akademinis pasiekimus nustumia į šalį galimybę su vaikais pabūti lauke ir mokytis iš patyrimų už mokyklos durų, o būtent tai, vaikams kaip asmenybėms, turėtų teigiamą poveikį visą likusį gyvenimą," – teigia Plimuto Universiteto (Didžioji Britanija) mokslininkė Sue Waite.

Lauko pedagogikos mokytojams/ mentoriams, reikia turėti dvi meiles – mylėti vaikus ir gamtą. Dar būtina pastabumas, empatija, atsakomybė, darbštumas iniciatyva ir motyvacija.

Lauke ugdomi:

1. Sveikas ir laimingas kūnas ir protas
2. Sociali ir savimi pasitikinti asmenybė
3. Bendradarbiauti linkusi ir mokanti tai daryti asmenybė
4. Aktyvus pasaulio pilietis mylintis gamtą
5. Savarankiškas, kūrybiškas mokymasis
6. Pastabumas, vienybė su gamta

Demokratinis ugdymas: tai į lygiateisiškumą, vaiko saviugdą, savarankiškumą, atsakomybę ir pareigą orientuota ugdymo sistema, kuri remiasi vaiko vidinio pasaulio individualumu, teise savitai reikštis, mokytis pagal savo galimybes ir tempą tam paruoštoje aplinkoje. Demokratinis ugdymas orientuotas ir į kitokį pedagogo vaidmenį. Jis čia ne moko, bet padeda mokytis, tampa konsultantu, padėjėju, patarėju, moko mokytis. „Ne mokyti reikia, bet padėti mokytis“ – yra pasakiusi M.Montessori. Demokratinis ugdymas vadovaujasi Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme ir Valstybinės švietimo strategijos 2003 - 2012 metų nuostatose nurodytais bendraisiais švietimo principais:

- *laisvės drausmėje principas*. Laisvė apibrėžiama kaip kontrolė, kurią vaikas įgyja apvaldydamas pats save ir aplinką. Tikra laisvė diegiama atitinkamai paruoštoje vertingoje aplinkoje, kuri ribojama tam tikromis normomis, taisyklėmis.

- *prigimties poreikio patenkinimo principas*. Kiekvienas vaikas iš prigimties turi vidinę energiją, kurios dėka susiformuoja asmenybė. Ugdymo procese svarbu šias prigimtines galias puoselėti bei sudaryti sąlygas joms atsiskleisti. Vaiko prigimtis neturi tik siaurų ugdymo tikslų: išmokti skaičiuoti, skaityti, rašyti ir t.t. jam svarbiausia sukoordinuoti judesį, padėti atsiskleisti asmenybei, vystyti psichinius procesus, suvokti gyvenimo prasmę: mąstymą, dėmesį., atmintį, kalbą ir t.t.

- *vaiko veiklos nepertraukiamumo principas*. Asmenybė vystosi sąlytyje su gamta, socialine, daiktine, erdvine aplinka. Pagrindinė ugdomojo proceso forma individualus darbas, kuris kaitaliojamas su grupine ar spontaniška vaiko veikla. Kiekvienas vaikas darbą pasirenka

individualiai ir pats nustato darbo trukmę.

Humanistinė pedagogika – tai asmenybės auklėjimo teorija ir kūrybinė praktika. Jos pagrindinis suvokimas – tai dvasinis humanizmas, o pedagoginis procesas apibrėžiamas tokia turinio ir priemonių sistema, kurie remiasi šiuo suvokimu.

6 metų vaiko asmenybės ugdymas(is) grindžiamas sveikos gyvensenos nuostatų formavimu, kultūros vertybių puoselėjimu, etnokultūriniu ugdymu, harmoninga ugdytojo ir ugdytinio sąveika, kurioje kiekvienas vaikas vertinamas kaip asmenybė, pripažįstant jo teisę gyventi ir elgtis pagal prigimtį, šeimoje ir mokykloje kuriant tinkamą aplinką vaiko ugdymui(si).

Intuityvioji pedagogika: Mokytojui/ mentoriui tai reikštų išsilaisvinimą nuo nerimo ir baimių. „Ryšys atsiranda tada, kai mes, suaugusieji, nemanome, kad vaikai yra varginantys ar kelia rūpesčių. Mes dirbame su tais sunkumais, kuriuos patys nešamės per gyvenimą, kitaip šie sunkumai nusės kaip kliūtis tarp mūsų ir vaikų.

Jei sugebėsime susitvarkyti su savo vidiniais konfliktais, kurių mums kyla todėl, kad vaikai paprasčiausiai yra tokie, kokie yra, galbūt mums pavyks išsivaduoti iš noro juos keisti. Tada, tik tada vaikai pagaliau pasijus suprasti.

Mūsų pačių darbas su savimi ir iš to kylantis pasitikėjimu grįstas ryšys su vaikais sukuria saugumą, leidžiantį kiekvienam vaikui augti ir keistis savu tempu ir pagal savo brandą.”

Svarbi intuityviosios pedagogikos darbo dalis yra suvokimas, kad saugumo neįmanoma sukurti dirbtinai. Dažnai matai, kaip žmonės iš esmės antrinius reiškinius mėgina paversti pirminiais, egzistenciniais – pinigus, automobilį, mokyklą. Tai klaidinga, mes tik veltui stengiamės, o blogiausiu atveju visiškai išsenkame, tai rimta civilizacijos liga.

Mes beveik negalime įsivaizduoti, ką reiškia pažinti protu tokius dalykus, kuriuos mes tik patiriame emocijomis. Mūsų nore viską vertinti slypi didžiulis blogis. Čia nekalbama apie vertybių nihilizmą (kuomet nėra svarbi nė viena vertybė), jokia būdu! Kalbama apie tokią situaciją, kai žmogus visą laiką vertina, visą laiką vienas dalykas vertinamas kaip geresnis ar blogesnis už kitą. Tai baisi liga, bet įmanoma išmokti su ja tvarkytis.

Apskritai intuityviosios pedagogikos tikslas yra kuo greičiau padėti žmogui pasiekti savo ribą, kad pamatytų, kas tai per riba, kas per trukdis. Kad pamažu bent jau asmenines ribas būtų galima praplėsti.

Svarbu dirbti su visa vaikų grupe, vadinamame visų susirinkime, grupėse dirbama su įvairiomis krizėmis, su kuriomis susiduria vaikai, kalbama, kas darosi žmogaus viduje ir kaip tai veikia jo santykius su kitais. Tokie pokalbiai vadina pirminiais šalia kito ugdymo.

Intuityvioje pedagogikoje yra svarbu atpažinti dar viduje tiek abejingumą, tiek priešišumą. Abejingumas yra kur kas efektyvesnė skaldomoji jėga: atsiskiriama, laikomasi atskirai, susilaikoma nuo mainų, spjaunama į kitus.

Ateities idealas yra bendradarbiauti su savo priešingybe, su tuo, kas tau svetima. To jau dabar turime išmokyti vaikus ir patys nuolat mokytis. Tolerancija yra pasenusi kategorija ir dažnai konvertuojasi į abejingumą. Tai yra blogai, tam įveikti reikti neįtikėtinų intuityviosios pedagogikos pastangų.

Gravitacinė pedagogika: tai stipri sąveika tarp materialių kūnų. Dabartinė fizika apibūdina gravitaciją naudodamasi bendrąja reliatyvumo teorija. Tai žinia, kad mes pritraukiame mūsų vertus ir mums skirtus mokinius. Gravitacija - tai kai objektai traukia vienas kitą. Visatoje nėra trinties, nes didžiąją jos dalį sudaro tuštuma. Žemė ir Mėnulis kartu sukasi aplink bendrą gravitacijos centrą. Planetos aplink saulę neišsibarsto dėl gravitacinės traukos. Žmonės irgi susitinka tuos žmones kurių jiems reikia, kad tobulėtų. Neformalus nuolatinis savęs ir **pedagogikos ir aplinkos** studijavimas turi būti traukiantis **gravitacijos** laukas.

Labirintinė pedagogika: labirintai visada turi taką vedantį į sėkmę, visada yra išeitis vedantį į tikslą. Jame nėra uždarytų sienų. Šių dienų mokslininkai linkę manyti, kad energetiniai labirintai veikia žmogaus smegenų veiklą. Labirintinė pedagogika tarsi vaikščiojimas labirinto takeliais, kai staigiai pasisukama 180 laipsnių kampu, vienas smegenų pusrutulius persijungia į kitą, ir kol visas labirintas išvaikštomas, šis procesas įvyksta daug kartų. Labirintinėje pedagogikoje visada galima rasti priėjimo būdą prie kiekvieno vaiko. Jei mokytojas/mentorius ieško priėjimo būdo, jo smegenys per trumpą laiką labai stipriai dirba ir tada yra įmanomi įvairiausių gabumų pasireiškimai, atsakymų gavimai, energijos antplūdis ir pan. Labirintinė pedagogika yra susijusi su sakraline geometrija, šviesos laukais. Skirta darbui su savimi, savo vidinio AŠ ieškojimui, atsakymams į klausimus gauti, problemų sprendimui, nusiramimui, svajonių išsipildymui, Kiekvienas šią pedagogiką taikantis atpalaiduoti protą ir gali pajusti, kaip atsiveria širdis ir intucija.

Žinant labirintinę pedagogiką nebijo klaidžioti ir ieškoti išeičių, susitarimų.

Nieko nėra šiaip sau – kas mums atrodo blogai, nėra išties blogai, viskas turi savo prasmę. Savo viduje ieškant su vaiku sutarimo būdų dirba VISATA – ji geriau žino, kiek ir kur mums reikia pabūti. Tai reiškia, kad reikia ne tik tikėti DIEVU, bet ir juo pasitikėti kuriant darnius santykius su vaikais.

Estetinis ugdymas yra svarbiausias vaiko auklėjimo aspektas. Estetinio ugdymo rezultatas yra estetinis raida. Estetinio ugdymo priemonės yra menas: vaizduojamasis menas, muzika, literatūra, architektūra, teatras. Muzikos pasaulis ypač patrauklus vaikui, nes muzikinis ugdymas yra įvairių veiklų sintezė.

Humaniškumas – vaiko kaip asmenybės gerbimas; jis turi teisę gyventi pagal savo didingą prigimtį ir kurti save remiantis aukščiausiomis vertybėmis.

Ugdymo individualizavimas - grindžiamas kiekvieno vaiko savitumų pripažinimu, poreikių, interesų, galimybių išryškiniu ir atskleidimu. Sąlygų sudarymu tobulinant mažiau išugdytas vaiko

raidos sritis.

Visuminis, nuodugnus, integralus ugdymas – skatina vaiko asmenybės raidą, charakterio ugdymą, siekiama kūrybinių galių, mąstymo, veiksmų plėtotės, vertybinių nuostatų plėtos. Vyksta sveikos, ekologiškos gyvenamosios propagavimas.

Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas – grindžiamas tolerancija kitokiam nei visi, pagarba vaikų skirtumams. Ugdytojas ieško atskiro specialaus priėjimo prie kiekvieno vaiko.

Šeimos ir mokyklos sąveika grindžiama tėvų ir ugdytojų iniciatyvų derinimu, partnerystės plėtojimu, pedagoginiu švietimu.

Mokyklos ir išorinės aplinkos atvira sąveika.

Tęstinumas - ugdymo turinys derinamas su ugdymu(si) šeimoje.

Žaismės – visų pirma pagarba tam žaismui, saviraiškai, kurie eina iš vaiko.

Ugdomosios sritys

Menas

Vaikai dainuoja, groja, tapo, piešia, šoka, kalba ir užsiima vaidyba bei kt. Meno temas kūrybiškai formuoja mokytojas. Meno pratybose tobulėja vaiko pojūčiai ir jausmai, o su tuo – sugebėjimas suprasti ir įvertinti. Kurdamas vaikas patiria susivienijimo su medžiaga ir jos transformavimo džiaugsmą.

Bendravimas

Ryšys atsiranda tada, kai mes, suaugusieji, nemanome, kad vaikai yra varginantys ar kelia rūpesčių. Mes dirbame su tais sunkumais, kuriuos patys nešamės per gyvenimą, kitaip šie sunkumai nusės kaip kliūtis tarp mūsų ir vaikų.

Jeigu sugebėsime susitvarkyti su vidiniais konfliktais, kurių mums kyla todėl, kad vaikai paprasčiausiai yra tokie, kokie yra, mums galbūt pavyks išsivaduoti iš noro juos keisti. Tada, tik tada vaikai pagaliau pasijus suprasti.

Mūsų pačių darbas su savimi ir iš to kylantis pasitikėjimu grįstas ryšys su vaikais sukuria saugumą, leidžiantį kiekvienam vaikui augti ir keistis savu tempu ir pagal savo brandą.

Menas

Dailė, muzika, judesys, šokis ir teatras. Šios priemonės žadina norą suteikti formą pojūčiui ir potyriams. Skatinamas įsijautimas į medžiagą, metodus ir kokybę.

Technologijos

Ši programa skatina ir padeda suprasti, kaip tobulėjo technika po to, kai žmonės ėmė domėtis šiuo fenomenu ir atrasti gamtos dėsnius.

Laisvės mokymas

Šių pamokų pagrindas skatinti vaikus spontaniškai klausti, dalintis idėjomis, eksperimentuoti, nebijoti klysti.

Pagrindinės pedagogikos idėjos:

- Mokytojo / mentoriaus ir vaikų dvasinis bendrumas, bendradarbiavimas, bendra kūryba, betarpiškumas ir nuoširdumas.
- Rūpinimasis vaiko sielos, širdies ir proto taurinimu.
- Vaikų auklėjimas gyvenimui ir pačiu gyvenimu.
- Santykio su vaiku kūrimas dialogo principu.
- Laisvo pasirinkimo jausmo vaikams suteikimas.
- Bendraujant su vaikais vadovavimasis kūrybingos kantrybės principu.
- Meilė ugdoma meile.
- Gėris ugdomas gėriu.
- Kilnumas ugdomas kilnumu.
- Mandagumas ugdomas mandagumu.
- Asmenybę ugdo asmenybė ir t.t.

Žaliosios gamtos mokyklos procesas gydo ir saugo vaikų sveikatą. Jis sukuria vidinės santarvės, džiaugsmo, meilės ir sėkmės nuotaiką.

Sutinka su klasikine išmintimi:

- Mūsų siela kilusi iš dangaus.
- Dvasingumas – amžinas ir nemirtingas būties pagrindas.
- Vaikas – tai mikrokosmosas, kuris geba apimti makrokosmosą.
- Vaike iš pat pradžių pasėtos jo būsimos asmenybės sėklos.
- Vaikai nesiruošia gyvenimui, jie jau gyvena.
- Meilėje vaikas auga du kartus greičiau.
- Be dvasinės bendrystės negalimas vaikų auklėjimas.
- Dvasios ir moralės auklėjimas – išsilavinimo pagrindas.
- Bendraudamas su suaugusiais vaikas parodo žymiai stipresnes intelektualines galimybes, negu dirbdamas vienas.
- Vaikas yra reiškinys mūsų gyvenime.
- Vaikas turi savo asmeninį likimą, kelią, misiją.
- Vaiko dvasios energija ir dvasinio tobulėjimo galimybės – beribės.

Remiantis vaiko psichologine prigimtimi, humanistinė pedagogika ypatingą reikšmę skiria

tokiems vaiko poreikiams (t.y. aistroms), kaip:

- Vystymasis.
- Suaugimas.
- Laisvė.

Pagrindinė humanistinės pedagogikos idėjų įgyvendinimo sąlyga pirmiausiai yra auklėtojas, ir tik po to – turinys, priemonės, metodai ir formos.

Tikslas ir uždaviniai

Žaliosios gamtos mokyklos tikslas: kilnumo ir didžiadvasiškumo auklėjimas augančioje kartoje. Tai prasideda ankstyvajame amžiuje šeimoje ir tęsiasi mokyklos ir saveikoje su šeima.

VšĮ Žaliosios gamtos mokyklos priešmokyklinio ugdymo kilnumo ir didžiadvasiškumo auklėjimas susideda iš tokio teminio turinio:

- Pamilk savo artimą.
- Su žmonėmis elkis taip, kaip norėtum, kad elgtųsi su tavimi.
- Graži savo turiniu kalba.
- Skubėk daryti gera.
- Nuoširdus mandagumas.
- Užuojauta ir pagalba.
- Grožio pajautimas ir poreikis kurti grožį.

Be to, humanistinės pedagogikos procese vystosi pažintinės vaiko jėgos, patenkinami poreikiai tapti suaugusiu ir būti laisvu.

6 metų amžiaus vaikai įgyja pagal amžiaus tarpsnį būtinas bendrąsias kompetencijas ir žinias mokyklai, įvaldo įgūdžius mokslinei - pažintinei veiklai, bendro kolektyvinio gyvenimo taisyklės.

Prie auklėjimo uždavinių taip pat priklauso vaikų elgesio ir kalbos pažeidimų taisymas, išlaisvinimas nuo jausmo „mano“, nuo agresyvumo ir kitų panašių apraiškų, reikalaujančių įsikišimo.

Svarbiausi ugdymo principai, kuriais siekiama aukščiau išvardintų tikslų ir uždavinių:

- Kiekviename vaike pastebėti unikalios jo savybes, gebėjimus ir lūkesčius.
- Legalizuoti vaikų jausmus – mokytis atpažinti, priimti ir kalbėtis apie juos.
- Laukti iš vaikų ne tik teisingo atsakymo, bet ir klausimų, komentarų.
- Leisti skleisti visoms vaikų mintims ir idėjoms, kas padėtų išvaduoti smalsumą ir vaizduotę.

- Peržengti pratybų vadovėlio, grupės, darželio ribas ir kurti įkvepiančias tyrinėjimo išraiškos erdves.
- Mokymasis ne tik skaityti, rašyti, skaičiuoti ir klausyti, bet ir žaisti, ragauti, lytėti, uostyti, išgirsti ir judėti – mokytis visais kūnais.
- Drąsinti vaikus bandyti, leidžiant klysti ir raginant kiekvieną patirtį apmąstyti.
- Mokyti vaikus būti ir kurti save bendruomenėje.

Ugdymo metodai

Metodai nėra statiški, jie papildomi, atnaujinami, atsižvelgiant į vaikų poreikius, ugdytojų sumanymus, vietas, šeimos rekomendacijas, gerą patirtį. Veiklos turinys išdėstomas temomis. Tema plėtojama, besiremiant įvairiais metodais, užtikrinant ugdymo turinio kaitą, lanksčiai integruojant ugdymo sritis, individualizuojant ugdymą, jo turinį orientuojant į vaikų gyvenimui keliamus lūkesčius ir ugdymuisi reikalingų kompetencijų plėtojimą. Tema siekiama susieti į visumą vaiko išgyvenimus, atradimus, bandymus. Siūloma ir pasirinkta tema gali būti ilgalaikė ar trumpalaikė, tapti vaikų, ugdytojų, tėvų idėjų, sumanymų, kūrybos šaltiniu, apimant veiklą ne tik mokykloje, bet ir už jos ribų.

Integruotos dienos metodas: esmė – visiškai integruotas formalusis ir neformalusis švietimas. Diena nėra skaidoma į rytinę ir popietinę. Paslaugos teikiamos privalomai visiems mokiniams iki 16 val. Pamokų išdėstymas nėra tipinis. Mokykla gali dirbti projektiniu metodu. Kiekviena diena vis kitokia. Veiklos ir pamokos išdėstomos skirtingai. Penktadienis skiriamas savaitės refleksijai.

Žaidybinis metodas, žaidimas yra svarbus protui maistas, kuris skatina vaikų teigiamas emocijas, padeda formuoti socialiniams įgūdžiams, natūraliu būdu sukonzentruoti dėmesį į ugdomąją veiklą. Nuoširdus žaidimas yra kūrybingas ir bendras. Kai žaidžiam iš širdies, nebelieka jokių “laimėti-pralaimėti”, “gerai-blogai”. Tada žaidimas išlaisvina, o žaidžiantysis atsiduoda žaidimui visa siela. Laisvai ir kūrybiškai žaisdami mes noriai mokomės ir be prievartos bei baimės priimame žinias. Rungtyniauti, lavintis ir stengtis yra smagu. Atsikratyti streso, konkurencijos ir lyginimo dar smagiau. Mokykloje galima išmokti daug ir su džiaugsmu. Pirmoji sąlyga neprieštarauja antrajai. Mokykla vis daugiau turi įtakos gerai vaiko savijautai ir gyvenimo džiaugsmo pojūčiui.

Vaikai ir mokytojai/mentoriai turi likti žaismingi net ir tada, kai prasideda pokalbiai. Galima sakyti, kad bendravimas irgi yra tam tikras žaidimas. Žaisdami mes mėginame suvokti net savo ribotumus kaip kažką, su kuo galima komunikuoti, žaisti. Juk komunikacija nėra vien tik tai, kas vyksta tarp tavęs ir manęs, bet ir mūsų viduje nuolatos vyksta intensyvi komunikacija, kitaip neatrastume ryšio vienas su kitu. Mes juk nuolatos susiduriame su įvairiais sunkumais ir net kalbėdamiesi tarpusavyje jų nepamirštame, bet dažniausiai mes juos laikome paslapyje.

Vaizdinis metodas, nukreiptas į vaizdinių formavimą apie vaikus supančio pasaulio objektus ir reiškinius.

- **Praktinis metodas**, kurio pagalba vaikams padedama per veiklą pažinti ir suprasti juos supančią aplinką.
- **Žodinis metodas** (pasakojimas, pokalbis), suteikiantis galimybę perduoti informaciją.
- **Kūrybinis metodas**, sudarantis sąlygas vaikams kelti ir įgyvendinti savo idėjas, ieškoti problemų sprendimo būdų.
- **Projektinis metodas**, padedantis formuoti įvairesnį ugdymo procesą.
- **Aktyvus vaiko stebėjimo metodas**, įvepiantis, drąsinantis pastiprinantis, atskleidžiantis vaiko talentus ir stiprinantis mokytojo / mentoriaus ir vaiko ryšį.
- **Integralusis metodas**, atskleidžiantis, regis, labai skirtingų reiškinių, mokslo sričių sąsajas. Stengiamasi uždegti vaikų aistrą žinioms, parodant, kaip matematika jungiasi su piešimu, kaip raidės kuria šokį, kaip skaičiai juokauja pasislėpdami vaikų žaidimuose. Lavinant kalbą, išmokstama eilių, apjungtų su judesiais, vaidybos. Rašomi paslaptingi užšifruoti laišakai, ieškoma žodžių lobio, kuriami garsų traukiniai. Atliekama daug įdomių bandymų, kur teorines žinias vaikai gali realiai patirti.
- **Šnabzdėjimo į ausį metodas**. Šis metodas reikalingas pasakyti vaikui asmeniškus pastebėjimus ir tam, kad padėti kiekvienam vaikui išspręsti užduotį pačiam. Tas, kuris greitai atlieka tam tikrą užduotį, ateina prie mokytojo / mentoriaus, arba mokytojas / mentorius prieina prie vaiko, ir vaikas šnibžda į ausį. Taip elgiasi ir kiti, kurie sužino atsakymą kiek vėliau.
- **Mylinčios „Meškos glėbio“ metodas**. Vaikams labai reikia mylinčio, kantraus, atjaučiančio mokytojo / mentoriaus šalia, kuris galėtų vaikui padėti sugrįžti į ramybės centrą. Mokytojas / mentorius turi ne bausti vaikus, bet jiems padėti susivaldyti, nusiraminti, susibalansuoti. Vaikai išbando mokytojo / mentoriaus kompetencijas, meilę, kantrybę, ribas, o kartais tiesiog neadekvačiu elgesiu siunčia žinią „padėk man susibalansuoti, išgydyk mano vidinę žaizdą, pripildyk mano vidinę talpą saugumu“. Dažniausiai tokia pagalba reikalinga, kai vaikas tam tikrame veiksmo mūsų įspėjimo negirdi, kenkia sau ir kitiems. Tuomet padeda stiprus vaiko suėmimas į glėbį ir į ausį pakuždėjimas: „Tu - saugus. Aš tave laikau, kad mes visi liktume saugūs. Aš padėsiu tau atlaikyti stiprius jausmus. Myliu tave. Esu čia tam, kad tau padėčiau“. Laikoma truputį linguojant ir raminant lopšine ar tiesiog kartojant žodį „ramybė“.

Pirmais kartais gali tekti gan ilgai sėdėti su stipriai besirangančiu vaiku (sėdint audros įkarštyje ir penkios minutės prailgsta), laikyti jo rankas, kad tiek pedagogas, tiek pats vaikas būtų saugūs. Svarbu stebėti, kad ir kojos liktų saugios: trunkydamas į grindis jis gali jas labai

užsigauti, todėl reikia pasaugoti. Vaikas pasidrasėjęs, visas sušilęs galiausiai atsipalaiduoja ir nurimsta. Vėliau audrų laikas trumpėja ir vaikas išmoksta, kad stiprūs jausmai nėra pasaulio pabaiga (auklėtoja manęs tokio „baisaus“ nebijo ir aš galiu tai atlaikyti), jis įgauna drąsos pats su jais susidoroti. Mokytojas / mentorius, atliekantis šį metodą, turi išmokti savo viduje neturėti baimės, išankstinių neigiamų nuostatų vaiko atžvilgiu. Metodas padeda, jei yra besąlyginis atsidavimas vaikui. Palaikoma tiek, kol vaikas nebesiblaško. Gali trukti nuo 5 iki 15 min. Paleidus per anksti, vaikas gali ir toliau šėlti. Vaikui pradžioje gali būti keistas toks mokytojo / mentoriaus elgesys, bet jeigu šis metodas bus taikomas nuosekliai pagal poreikį, kantriai, su meile, vaikai pastebės, kad jiems patiems ir kitiems vaikams tai padeda.

- **Išminties suolelio metodas.** Vaikas dar tik eina emocinio brandumo keliu ir jam reikalingas ramus laikas apmąstymams, pasėdėjimas be jokios veiklos ant išminties suolelio, kad vaikas galėtų įvertinti savo elgesį ir priimtų geresnius sprendimus, atitaisytų padarytą žalą. Po pasėdėjimo svarbu, kad mokytojas / mentorius suteiktų emocinę paramą, paklaustų, ką vaikas suprato, ką toliau ketina daryti? Mokytojas / mentorius turi pats tikėti, kad šis metodas efektyvus, kitaip nepatirs jo naudingumo, nes vaikai sugeba pajusti mokytojo / mentoriaus abejones.
- **„Vaikas moko vaiką“ metodas.** Daug efektyvesnis vaikų mokymasis, kai žinios, patarimai, pasiūlymai ateina ne tik iš „viršaus“, o iš pačių vaikų ir dar su žaidimo elementais. Mokytojas / mentorius turėtų būti tarpininkas padedant vaikams susikalbėti, bet nenurodantis, ką vaikas turėtų daryti.
- **„Nepriimu asmeniškai“ metodas:** Jei vaikas priėjęs spiria auklėtojai, svarbu nepriimti to asmeniškai. Vaikui turėtų būti sakoma: „Tau kažkas negerai, kad net spyrei. Eikš, aš tave apkabinsiu. Tu saugus! Myliu tave. Apgailestauju, kad kartais būna taip sunku.“ Tai vadinama socialiniu jautrumu. Be to, vaikai per tokį pavyzdį išmoksta empatiškai paguosti kitą žmogų. Gali stebinti, bet vieną dieną vaikas prieis prie mokytojo / mentoriaus ir jam pasiūlys apkabinimą, savo dėmesį arba duos patarimą: „apkabink tą vaiką, tai jam padės“. Jeigu bus nenaudojami vaikų slopinimo metodai, o leisime vaikui sukelti „audrą stiklinėje“, pvz., neleidžiant jam atimti iš kito vaiko rankų žaislo, aiškiai nubrėžiant ribą ir įvardinant: „Skaudina toks įžūlus tavo kalbėjimas/ elgesys. Suprantu, kad tu netiesiogiai prašaisi pagalbos. Eikš, aš tave apkabinsiu. Aš tave myliu, net kai tau būna sunku.“ Tai vaikui padeda pasijusti saugiu, nes mokytojas / mentorius supranta, ko jis savo tokiu elgesiu siekia (pagalbos!).
- **Socialinio pakylėjimo metodas.** Vaikai iš to, ką girdi apie save, kuria savąjį „Aš“ vaizdą. Todėl svarbu rinktis pozityvų kalbėjimą apie vaiką, jam ir kitiems girdint (jeigu norisi pasakyti vaikui pastabą, geriausia pakuždėti jam tai į ausį, o viešai, kiek įmanoma, mažiau pastabų). Vaikas, girdintis gerus žodžius apie save, nori dar geriau elgtis, tiki savimi, kad jis yra geras.

- **Emocinio palaikymo metodas.** Vaiko išsakomi skundai yra jo sveikumo ženklas. Kad ir kaip paradoksaliai tai skambėtų, kad ir kaip sunku kartais būna tuos skundus, nepasitenkinimus atlaikyti, verta pasidžiaugti, kad jis drąsiai reiškiasi. Pradėjęs tokiu tekstu: „Kodėl aš viską turiu daryti? Tu man niekad nepadedi“ ir pan., vaikas, kurį mokytojas / mentorius priima, girdi, išklauso, galiausiai pasako tai, kas jį iš tiesų skaudina, pvz.: „O kodėl aš visada turiu žaisti tik Martyno siūlomus žaidimus? Aš irgi noriu ką nors sugalvoti! Bet jeigu aš jam apie tai pasakau, jis man sako, kad niekada su manimi nebedraugaus“ (vaikai patiria daug neteisybės, jie dar tik mokosi socialinių santykių ir konfliktų sprendimo; per dieną jie patiria daug situacijų, kurios vienaip ar kitaip įskaudina). Turime dėti visas pastangas, kad vaikas žinotų, kad mokykloje jis yra saugus su visais jausmais, tiek laimingas ir linksmas, tiek piktas, pavargęs ar net įžūlus.
- **Mokytojo/mentorius savipagalbos metodas:** Jei vaikas išveda iš pusiausvyros, naudojami nusiramino būdai: jei norisi šaukti ant vaiko, pažeminti vaiką, pasistengiame sustabdyti save. Nes viskas, ką mokytojas / mentorius pasako įsiūčio, bejėgiškumo metu, vėliau jam kelia kaltės ir graužaties jausmus. Kita vertus, graužatis duota kaip priminimas, kad galime keisti tai, dėl ko graužiamės. Jei nepasitenkinimo metu mokytojas / mentorius spėja užduoti sau klausimą: „Ar tai kritinė situacija?“, organizmas turi akimirka sustabdyti „bėk-arba-kovok“ hormonų srautą. Vietoj atsiribojimo nuo vaiko įžūlių žodžių ar veiksmy su visa meile ir kantrybe mokytojas / mentorius apkabina vaiką ir pasako: „Tau turėtų būti labai bloga, kad spardaisi, trankaisi. Eikš, aš tave palaikysiu. Tu saugus! Myliu tave.“

Tyrimais nustatyta, jeigu ugdytojas išlieka ramus, kai vaikai siaučia, tai padeda vaikui nurimti ir taip mokome savireguliacijos. Ir priešingai, jeigu ugdytojas įsiaudrina, vaikai jaučiasi dar labiau pasimetę ir išsigandę. Jeigu nutinka taip, kad situacijoje, kuri nutiko, mokytojas / mentorius sunkiai gali pagelbėti vaikui nurimti, tuomet kviečiama į pagalbą kolegė ir vaikui pasakoma kiek įmanoma ramesniu balsu: „Dabar negaliu kalbėti, man reikia nusiraminti, aš tuoj sugrįšiu.“ Ugdytojui siūloma apsišlakstyti veidą vėsiu vandeniu; žiūrint į veidrodį išlieti nepasitenkinimą, bejėgiškumą ar pasakyti tai, ką prieš minutę norėjosi išreikti vaikui; žiūrėti į veidrodį tol, kol pasikeis vidinė būseną. Kvėpuoti lėtai ir giliai, tai labai greitai nuramina. Dar padeda gan stiprus rankų papurtymas, lyg bandytume jas nudžiovinti (įtampą nupurtyti kaip vandenį). Arba padeda dainelės niūniavimas. Vaikai stebėdami emociškai raštingus mokytojus / mentorius turi progą mokytis, kaip sau padėti. Kai ugdytojas ir vaikas nurimsta, aptariama, kas įvyko. Žmonių smegenys yra pajėgios priimti mokymosi informaciją tik tuomet, kai yra aktyvūs racionalūs smegenų centrai. Emocijos ir racionalus protas supasi tarsi ant sūpuoklių. Kai emocijos aukštai, protas lyg išjungtas, visos mūsų jėgos skirtos savigynai. Jei emocijos atvėsta, nusileidžia sūpuoklėmis žemyn, įsijungia protas ir gebame apmąstyti, kas, kaip ir kodėl. Galvodami, kad vaikas elgiasi blogai, pradedame galvoti apie bausmę. Galvodami, kad vaikui

sudėtinga kažką įveikti, pradedame galvoti, kaip jam padėti.

- „Tėvavimo“ metodas. Tėveliai, turintys tam tikrą parengtį, lankantys saviugdų klubus, kviečiami ateiti į pagalbą auklėtojams ir vaikams įsilieti į ugdymo procesą.
- Jausmų žaislų metodas. Vaikų emocinio ugdymo potencialui plėtoti.

Pirmajame septynmetyje vaikams sunku suprasti, kas vyksta jų viduje, kokie jausmai juos „nešioja“ iš vidaus. Žaisliukų, pavadintų jausmų vardais, pagalba mes galime vaikams padėti pamatyti viduje besireiškiantį jausmą išorėje, su juo pabūti (tiek, kiek vaikui reikia) ir jį išlydėjus susitikti su kitu jausmų žaisliuku. Kiekviena ir aktyvi veikla skiriasi ne tik fiziniu, bet ir emociniu krūviu. Panagrinėję *komandines aktyvias veiklas* stenkimės atkreipti dėmesį į vaiko jausmus. Kokius jausmų žaisliukus mes prie jo sustatytumėm?

Namie prie kompiuterio, TV nusišėdėjęs *vaikas viduje nešioja „nervų bombą“*, kurią „siautulio“ žaisliukas kviečia „išsprogdinti“. Ugdytojai ieško saugaus psichinės energijos įžeminimo būdų ir renkasi aktyvias veiklas. Jei pavyksta per judesį įžeminti tą statinį emocijų krūvį (susikaupusią psichinę įtampą), tada gali pasirodyti „palengvėjimo“ žaisliukas. Būna pasiektas pirminis aktyvios veiklos tikslas ir greitai pastebimas teigiamas efektas. Tačiau kartais vaiko aktyvumas tampa papildomu psichiniu krūviu, su kuriuo vaikui sunku susitvarkyti. Gerai, jei šalia jo ugdytojai turi tam psichinių jėgų, žinių ir priemonių.

Aktyvi veikla pasižymi *emocine apvaldymo dinamika*. Pradžioje dažniausiai vaikus aplanko „susidomėjimas“, „viltis“ ir/ar „nuostaba“, kurie skatina pabandyti. Paskui ateina įgūdžio įvaldymo etapas, kuris pareikalauja darbo, lydimo „kančios“, „nusivylimo“ dėl greito rezultato nebuvimo, „nekantravimo“, „nepasitikėjimo savo jėgomis“ pastebėjus, kaip draugams sekasi geriau, „nuobodulio“ dėl atsiradusios rutinos ir „nuovargio“. Čia prasimuša „baimė“, kad nepavyks, kad galiu užsigauti, o gal net bijoma sulaukti pasišaipymo, palyginimo su kitu vaiku. Dažnai tenka kviesti „drąsos“ žaisliuką. Gerai, jei sunkus darbas atperkamas pasiekimo „džiaugsmo“, „pasididžiavimo“ ir „pasitikėjimo savimi“ žaislo apsilankymu. Jei atpirkimo jausmų žaisliukai vėluoja, gali kristi noras stengtis.

Įvairios pamokėlės yra dar viena *disciplina, kurią reikia vaikams įvaldyti*. Nepaklūsęs apibrėžtai procedūrų sekai neįvaldys motorinio įgūdžio; neperpratęs taisyklių rinkinio ir nepaklūsęs joms, neišmoksi žaidimo. Skirtingo mąstymo stiliaus vaikai skirtingai apvaldo veiklas kaip discipliną. Nemaža dalis vaikų neišvengia „nepasitenkinimo“ reikalavimais, „priešiškumo“ įvedamai tvarkai ar net „pykčio“ žaisliukų vizito. Vienaip disciplina įvaldoma, kai vaikas veiklą pasirenka, o kitaip, kai vaikui yra primetama iš šalies. Tada, kai vaikas pats apsisprendžia, jis pats užsideda apribojimus, kuriems paklūsta. Tada jam veikla tampa savęs (savo silpnųjų) nugalėjimu.

Veiklose yra iš anksto mūsų įpročiuose užkoduota *kova ir rungtyniavimas*. Tą vertėtų silpninti. Kovos vežimą stipriai į priekį traukia „pykčio“ ir „ryžto“ žaisliukai. Kovoje tenka susidurti su

priešininko agresija, tad visuomet lydi „baimės“ ir „drąsos“ žaisliukai. Rungtyniavimo situacija įneša hierarchinį santykį tarp jos dalyvių ir kuria emocinę aplinką specifinių jausmų žaisliukų pasirodymui. Rungtyniavimo situacijoje yra viršus ir apačia. Čia siekiamas į viršų keliančių „pranašumo“, „pasididžiavimo savimi“ ir pergalės „džiaugsmo“ (ar „piktdžiugos“ dėl priešininko pralaimėjimo) žaisliukų apsilankymas, o priešininkui siunčiamas žemyn traukiantis „pažeminimas“, „nusivylimas“, „gėda“, „liūdesys“ ir „nuoskauda“. Jei priešingų žaislų svarstyklės nesusibalansuoja, tai užstrigus pralaimėjime galimas artimesnis santykis su „nepasitikėjimo savimi“ (ar „menkavertiškumo“) žaisliuku, o laimėjimas savu padaro „pasitikėjimo savimi“ žaisliuką. Ten, kur rungtyniavimas, ten visuomet prisistato ir „pavydas“. Svarbu vaikams padėti susitikti su juos pakylėjančiais jausmų žaisliukais.

Veikiant komandoje svarbų vaidmenį vaidina „pasitikėjimas kitu“, „bendrystės“ ir „rūpesčio kitu“ jausmai. Šių trijų žaisliukų įdarbinimas komandą daro Vieniū. Vaikui komanda yra dar viena grupė, kurioje reikia rasti savo vietą. Čia jis gali jaustis gerbiamas arba niekinamas, priimtas arba atstumtas, saugus arba pažeidžiamas. Skirtingai komandoje jausis ekstravertiški ir intravertiški vaikai. Aukšta emocinės vadybos kompetencija reikalinga ugdytojams, siekiantiems apvaldyti grupės dinamiką dar socialiai nebrandžių vaikų kolektyvuose ir rūpinantis vaikų socialinę raidą darželyje ir namuose.

Aktyvi veikla *gali ugdyti, bet gali ir žaloti*, todėl vaikams reikalingos tinkami įrankiai ir emociškai raštingi ugdytojai, kurie dovanoja turtingos emocinės patirties galimybę. Skirtumas yra tame, kaip vaikas yra pajėgus susitvarkyti su jį lankančiais emocingaisiais jausmų žaisliukais.

Ką daryti? Svarbu vaikams padėti tvarkytis su jį aplankančiais jausmais, pasitelkiant jausmų žaisliukus.

- PAŽINTI - Pasidomėti, kas vyksta su vaiku veikloje, koks emocinis klimatas, ką vaikas išgyvena ir padėti vaikui pažinti lankančius jį jausmų žaisliukus, kada jie atbėga.
- PRISIJAUKINTI - Pripažinti šių jausmų žaislų teisę lankyti vaiką neatsiklausus mamos ar auklėtojos; padėti vaikui pripažinti šių jausmų žaisliukų apsilankymą ir jų vis mažiau bijoti.
- PAMOKYTI - Padėti vaikui priversti tuos jausmų žaisliukus tarnauti; pasikinkyti „pyktį“ einant į kovą; į erdvę nusivesti „pasitikėjimo savimi“ žaisliuką, pralaimėjus laiku paleisti „nusivylimo“ žaisliuką ir leisti jausmų žaisliukui pasišalinti, kai vaikui jo jau nebereikia. Svarbu vaikui laikui atėjus padėti susitikti su jį pakylėjančiu jausmų žaisliuku (nepaskubinant).

- **Dalinimosi žaislais metodas.**

Rodyti vaikui empatiją.

Labai svarbu patiems ugdytojams lavinti emocinį intelektą: išmokti kontroliuoti savo emocijas, išsiugdyti empatiją kitiems, išmokti išreikšti savo poreikius ir jausmus neužsipuolant kitų.

Empatiją galima lavinti tik su empatija, t.y. kai rodome vaikui empatiją, o ne tik iš jo reikalaujame empatijos. Vaikai, į kurių jausmus suaugusieji reaguoja empatiškai, anksčiau išsiugdo empatiją kitiems, o tyrimai parodė, kad empatija kitiems yra kertinis sėkmingų tarpasmeninių santykių akmuo.

Likti šalia vaiko žaidimų aikštelėje ar smėlio dėžėje.

Dauguma vaikų muša kitus vaikus, nes jiems kyla daug emocijų ir jie nežino, kaip jas išreikšti. Būnant šalia vaiko galima pasakyti: „Taip, Domas paėmė tavo kibirėlį... ar tau patinka? Ne? Gali pasakyti „Mano kibirėlis!“ Kai vaikas žino, kad suaugęs yra šalia ir prireikus gali įsikišti, jis neįpras muštis.

Neversti ikimokyklinio amžiaus vaikų dalintis „čia ir dabar“.

Kai vaikas yra verčiamas dalintis, dalinimosi įgūdžiai vėluoja. Prieš dalinantis su kitais, vaikui reikia saugiai jaustis su savo nuosavybe. Verčiau įvesti taisyklę žaisti paeiliui. „Dabar Sofijos eilė žaisti su kibirėliu. Po to ateis tavo eilė. Padėsiu tau palaukti.“

Leisti vaikui pačiam nuspręsti, kiek trunka jo eilė.

Visas vadovavimas, kada kas turi su kuo žaisti, neturėtų eiti tik iš ugdytojo. Leiskime vaikui pačiam nuspręsti, kiek trunka jo eilė. Tikėkite vaiko prigimtiniu dosnumu. Jei vaikas manys, kad suaugęs žmogus atims iš jo daiktą tada, kai praeis numatytas laikas pagal suaugusiojo įsivaizdavimą, gresia tikimybė, kad jis įpras atiminėti, nes tai tik sustiprina savininkiškumo jausmą. O jei vaikas daiktą galės turėti tiek, kiek jis pats nori, jis galės juo visiškai mėgautis ir po to grąžinti jį atvira širdimi. Jei tas pats vaikas kaskart ima tą patį žaislą, galima nupirkti dar vieną tokį pat žaislą (jei jau jis taip visiems patinka) arba sudaryti sąlygas vaikams žaisti paeiliui.

Padėti vaikui laukti.

Padėkime vaikui laukti, sakydami „tu turi daug vidinės jėgos išlaukti“. Jei belaukiant savo eilės žaisti vaiką ištiko isterijos priepuolis, tai parodo, kad jo viduje prisikaupė per daug jausmų ir jis pasinaudojo patogia proga juos išlieti. Sukurkite jausmų iškrovai saugią aplinką. Vaikams savininkiškumo jausmas dažniausiai sustiprėja tada, kai jie stengiasi išsaugoti savo trapią pusiausvyrą – kaip ir suaugusiesiems!

Patariama išreikšti empatiją: „Tau sunku laukti... Norėtum jau dabar žaisti su kibirėliu...“ ir laikyti vaiką apkabinus, kol jis verkia. Geranoriškai apkabinkite, palaikykite net isterijon puolusį vaiką savo glėbyje, be jokių moralų, tik kartojant „pas mane saugu tau pykti, liūdėti“.

Išliejęs susikaupusias emocijas vaikas greičiausiai pamirš dėl ko verkė ir toliau laimingai žais.

Įsikišti tik tuomet, jei vaikas nuolat griebia daiktus kitiems iš rankų.

Stebėkite vaikus, bet netaikykite hyper globos. Kartais kai vaikas išgriebia žaislą iš rankų, kitam vaikui tai nelabai rūpi. Todėl nereikia skubėti įsikišti. Iš pradžių tik stebėti. Galbūt jie žaidžia žaidimą. Įsikišti reikia tik tada, kai vienam iš vaikų nepatinka kito vaiko elgesys. Tačiau jei vienas

vaikas nuolat atiminėja daiktus iš kitų vaikų, ko gero, verta įsikišti. Dažniausiai vaikai griebia bet ką, ką kitas vaikas turi rankose, tada numeta žaislą ir griebia kitą. Taip jie stengiasi numaldyti savo nemalonias emocijas. Jiems reikia pagalbos susitvarkyti su šiomis emocijomis.

Patariama sutelkti visą savo atjautą, uždėti ranką ant žaislo, dėl kurio kyla ginčų, ir pasakyti: „Tu nori sunkvežimio?“ Tada pažvelgti į vaiką, kuris žaidžia su sunkvežimiu ir paklausti: „Ar gali jam duoti?“ Jei duoda – gerai. Jei neduoda, pasakyti: „Tomas žaidžia su sunkvežimiu... Tomai, ar galėsi duoti sunkvežimį Pijui, kai pažaisi? Nuostabu, ačiū! Pijau, eime, paveiksime ką nors kita... Gal paimkime buldozerį ir nutieskime kelią sunkvežimiu?“ Vaiką gali ištikti isterija, ypač jei jis stengėsi susivaldyti. Reikia būti su juo ir raminti jį. Po to jis pasijus daug geriau, ir jau nebenorės nieko atiminėti.

Mokyti tiesumo.

Jei vaikas nuolat leidžia kitiems imti iš jo daiktus ir atrodo nelaimingas, pasakyti: „Tu dar nenori atiduoti, ar ne? Gali sakyti: „Aš vis dar žaidžiu.“ Kol vaikas nemoka kalbėti, suaugęs turi būti jo „balsu“ bendravime su kitais.

Vietoj abstraktaus liaupsinimo, kad dalintis yra gerai, padėti vaikui atrasti, kodėl tai gerai.

Tyrimai parodo, kad kai suaugę giria dalinimąsi, vaikai dalinasi dažniau – bet tik tada, kai suaugę stebi! O kai suaugę nemato, jie dalinasi dar mažiau, nes suaugusiųjų liaupsės nesuteikia jiems daugiau priežasčių dalintis, tik tą akimirkos dėmesį, kurio jie sulaukia iš jų. Reikia stengtis, kad vaikas ateityje pats norėtų dalintis, parodant dalinimosi pasekmes: „Žiūrėk, koks Mykolas laimingas, kad gavo pažaisti su tavo traukinuku.“

Kai išmokstama strategijos leisti vaikams žaisti žaislais paeiliui, kai jie patys nusprendžia, kiek laiko jiems reikia, jie mielai duoda kitam vaikui žaislą, kai tik pajunta, kad užtektinai pažaidė. Jie pradeda jausti, kaip malonu yra duoti. Tad leisti vaikams kontroliuoti žaidimo su žaislu laiką patiems yra geriausias būdas skatinti dalinimąsi ir dosnumą.

- **„Tu gali būti savimi“ metodas.**

Mokyti vaiką žodžių, kurie išreiškia jo jausmus.

Kuo anksčiau mokysime vaiką žodžių, kurie išreiškia jausmus, tuo saugesnis jis augs. Emocijų įvardijimas yra pirmas žingsnis link smegenų gebėjimo apdoroti jas verbaliniu, o ne fiziniu būdu. Pvz. „Tas didelis šuo garsiai loja ir tai gąsdina, bet tu saugus šioje tvoros pusėje, o aš neleisiu, kad tave jis nuskriaustų“. „Apmaudu, kad taip ilgai statei bokštą, o jis nuvirto. Nenuostabu, kad pyksti.“ Išimtis yra tada, kai vaiką apima per daug emocijų – tokiu atveju per daug žodžių gali perkelti dėmesį iš širdies į galvą. Tokiais atvejais tiesiog patikinkime vaiką, kad jis saugus, apkabinkime, o žodžius pasilaikykite vėlesniam laikui.

Nubrėškime aiškias fizinės agresijos ribas.

„Tu gali mums pasakyti ir parodyti, kaip tu pyksti, nieko nenušdamas. Eime, pasakysime

Markui, kaip stipriai tu pyksti, ir aš tau padėsiu.“ „Tu gali sakyti „Ne“ ir trypti kojomis taip stipriai, kaip tik nori. Gali sušukti ir aš visada ateisiu tau į pagalbą.“

Vaikai turi teisę jausti ir šiltus, ir šaltus jausmus, jie žmonėse pasireiškia natūraliai, nes mes juos turime kaip rankas ir kojas. Bet visi žmonės, net ir vaikai, yra atsakingi už tai, ką jie daro su savo rankomis, kojomis ir jausmais. Mūsų pareiga yra išmokyti juos sveikų emocijų valdymo metodų jų nebaudžiant, nes bausmės dažniausiai tik dar labiau paskatina fizinę agresiją.

Atminkime, kad pyktis dažnai slepia nuoskaudą ar baimę.

Kai šie jausmai pripažįstami, tai visada daug veiksmingiau malšina pyktį, nei tiesiog įvardijus pyktį (tai gali dar labiau jį sustiprinti). „Girdėjau, tu labai pyksti ant Manto. Gal tau skaudu, kad jis dabar nori žaisti ne su tavimi, o su kitu vaiku?“ Taip sakyti dar svarbiau, kai vaikas sako: „Aš jo nekenčiu!“, nes neapykanta nėra jausmas, tai nusistatymas.

„Dabar taip pyksti, kad tau atrodo, kad niekada nenorėsi su juo susitaikyti. Tai ir reiškia žodis „nekenčiu“. Kartais, kai mes labai pykstame, mes jaučiame tokius jausmus net tiems žmonėms, kuriuos mylime. Kai mes tinkamai išsiaiškiname, tuomet atėjus laikui ir susitaikome. Gal nori pasakyti berniukui, koks jautiesi įskaudintas dėl to, kad jis nustūmė tave nuo sūpynių, ir kaip tu dėl to pyksti?“ Vaikas gali paprašyti mūsų pabūti jo balsu ir pasakyti kitam atitinkamus žodžius.

Kiek įmanoma anksčiau leiskime vaikui pajusti, ką jaučia kiti žmonės.

„Pažvelk į Aidą, jis verkia. Man atrodo, tu jį įskaudinai.“ „Ta maža mergaitė pyksta. Įdomu, kodėl.“ „Mėja užsigavo. Ką mudu galėtume padaryti, kad ji pasijustų geriau?“ Svarbu ugdytojui veikti iš savo vidinės ramybės centro.

Tyrimai parodė, kad vienas iš svarbiausių dalykų, kuriuos ugdytojai gali padaryti, kad padėtų vaikams išmokyti suvaldyti savo emocijas, yra patiems gebėti išlikti ramiems. Vaikams reikia žinoti, kad ugdytojai yra palaikanti aplinka – saugus uostas kunkuliuojančioje jų jausmų audroje. Jei mums patiems pavyksta išlikti ramiems ir raminti vaiką, jis galiausiai išmoks nusiraminti pats, tai pirmasis žingsnis link emocijų valdymo.

Atsiminkime, kad jie tik vaikai.

Tai, kad Nojus įkando žaidimų draugui, nereiškia, kad užaugęs jis bus smurtautojas. Labai svarbu neleisti vaikui blogai elgtis su kitais, bet pasistenkite vaiką suprasti ir neabejokite, kad jis išmoks tinkamai elgtis. „Visi vaikai kartais supyksta ant savo draugų. Kai paaugsi, tau bus lengviau susivaldyti, kai pyksti.“ Vaikai iš mūsų turi girdėti, kad jiems pavyks užaugti gerais žmonėmis.

Metodas „Ateik į saugų pokalbį kambarėly“. Lytinis ugdymas: Kūdikis gimsta su lytimi, turėdamas XY arba XX chromosomas. Tačiau tai – biologinė, chromosominė lytis. Kiekvieno vaiko tapimas berniuku arba mergaite visų pirma remiasi anatomija ir biologija, o seksualinės tapatybės susiformavimui įtakos turi ir daugelis kitų – psichologinių, pažintinių, mąstymo, sociologinių, **auklėjimo – veiksmų**. Mokytojo / mentoriaus pokalbis su vaiku akcentuoja pažintinę vaiko

vystymosi pusę, remiasi kognityviniu raidos požiūriu ir aiškina, kaip mokomasi suprasti savo lytį ir kaip suformuojamas fiksuotas, nekintantis lytinis tapatumas. L. Kohlbergas lytinio tapatumo raidą suprato kaip trijų stadijų procesą, kurio metu vaikas pirmiausia išmoksta save priskirti tam tikrai lyčiai („Aš esu berniukas“), vėliau supranta apie lyties stabilumą („Aš visada būsiu berniukas, o kai užaugsiu, tapsiu vyru“), ir galiausiai suvokia lyties pastovumą („Net jei ir vilkėčiau suknelę, vis tiek būsiu berniukas“). Dažniausias suaugusiems nerimą keliantis ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesys - „daktaro“ žaidimas ir masturbacija. Toks vaikų elgesys dažnai kelia klausimus. Ar tai normalu, kai vaikas taip elgiasi? Iš kur jis to išmoko? Ką daryti? Ar bausti už tokį elgesį?

Svarbu prisiminti, kad vaikų seksualinis elgesys nėra tapatus tokiam pačiam suaugusiųjų elgesiui. Tam tikras vaikų lytinis susidomėjimas bei seksualinis elgesys yra normalus vystymosi etapas. Visi vaikai yra smalsūs, tik kiekvieno vaiko seksualinio smalsumo lygis yra kitoks.

6m.vaikai domisi seksualumu su tam tikru polinkiu į anatomiją: jie nori pažinti savo kūną, kūno organus, siekia pažinti savo lytį ir suprasti, kuo skiriasi berniukai ir mergaitės. Labai svarbu nepalinkti vaikus nežinioje ir stengtis be perdėto drovumo su jais sudarius saugią aplinką kalbėtis. Reikia pagalvoti kas gali vaikui trukdyti atvirai užduoti klausimus ir tinkamai susiorganizuoti pokalbį (gal šalia esantys kiti vaikai, ar kt. žmonės).

Vaiko seksualiniam vystymuisi įtakos turi suaugusieji, kurie savo reakcijomis į vaiko seksualinį elgesį gali pakenkti natūraliai raidai. Perdėta suaugusiųjų reakcija į vaikų seksualumą gali sukelti traumų bei suformuoti neigiamą požiūrį į lytinius santykius, kuris gali lemti vėlesnio gyvenimo sunkumus.

Svarbiausia taisyklė – ne bausti, gėdinti, ignoruoti, o mokyti kalbant. Svarbu griežtai, tačiau ne gąsdinančiai priminti taisykles, kaip dera elgtis prie kitų vaikų ir suaugusių. Daugelis vaikų nustoja elgtis seksualiai, kai supranta, koks elgesys yra priimtinas, o koks ne. Jei suaugusieji supratingai atsižvelgia ir reaguoja į vaiko seksualinę raidą bei elgesį, vaikas išmoksta tinkamo ir deramo socialinio elgesio, susijusio su seksualumu, supranta apie tinkamą laiką ir vietą seksualumui išreikšti. **6 metų** vaikams būdinga ir normalu:

- Suaugusiųjų elgesio imitavimas (laikymasis už rankų, bučiavimasis).
- Kalbėti apie kūną vartojant netinkamus žodžius, nors vaikui ir nėra aiški jų reikšmė.
- Tyrinėti savo kūną su bendraamžiais (žaidžiant „daktarą“ ar „parodyk man savo, aš tau parodysiu savo“).
- Noras matyti kitus žmones nuogus ar nusirengiančius.
- Tikslingai liesti savo genitalijas (masturbacija), kartais šalia esant ir kitiems žmonėms.

Kartais vaikai demonstruoja tokį seksualinį elgesį, kurio mokytojai/mentoriai neturėtų ignoruoti. Sumerinti reikia dėl itin išreikšto vaiko seksualinio elgesio, kuris yra tarsi užvaldęs vaiką, arba, kai vaikas į seksualinius žaidimus įtraukia kitus vaikus.

Mokytojai/mentoriai turėtų sunerinti, jei:

- vaiko veikloje dominuoja seksualiniai žaidimai, jie trukdo vaikui bendrauti su kitais, ir jis neįsitraukia į kitus žaidimus;
- vaikas įsitraukia į seksualinius žaidimus su kitu gerokai jaunesniu ar vyresniu vaiku;
- vaikas turi itin daug žinių apie seksą, kurios jo amžiui yra per ankstyvos;
- vaiko seksualinis žaidimas turi neigiamą poveikį kitiems vaikams ir sukelia jam ar kitiems fizinį ar emocinį diskomfortą;
- vaikas seksualizuoja santykius su kitais asmenimis, siekia su jais seksualinio kontakto.

Šie požymiai gali rodyti, kad vaiko aplinkoje esama netinkamos patirties, turinčios neigiamos įtakos jo raidai. Tuomet vertėtų plačiau pasidomėti vaiko aplinka ir raida, o prireikus, kreiptis į specialistus.

Vaikų smalsumas apie lytiškumą ir seksualinę gyvenimo pusę tėra tik viena iš nedaugelio sričių, apie kurią smalsauja vaikai, todėl svarbu remiantis vertybėmis jų smalsumą patenkinti. Jiems lygiai taip pat įdomios ir kitos sritys. Nors vaikų elgesys, susijęs su seksualumu, suaugusiesiems gali atrodyti netinkamas, verta prisiminti, jog toks smalsumas ir elgesys yra svarbi seksualinio vystymosi dalis, kurią reikėtų priimti ir tinkamai į ją reaguoti.

Vaikų kompetencijų ugdymas/-is

Pedagoginis darbas organizuojamas pagal 5 pagrindines kompetencijas:

- 1. Socialinė kompetencija – gyventi ir būti greta, kartu.** Tai toks elgesys ir jo formos, kurias vaikas įvaldo, kad galėtų dalyvauti socialiniame gyvenime, prisitaikyti prie skirtingų socialinių kontekstų / reikalavimų (mokykla, šeima, visuomenė), efektyviai ir konstruktyviai spręstų konfliktus.

Socialinis ugdymas priešmokyklinukų – itin svarbi ugdymo dalis, apimanti ne vien ugdymo turinį, bet ir visą mokinių grupės gyvenimą: jos mikroklimatą, ugdymo proceso organizavimą, grupės bendruomenės narių santykius. Socialinis ugdymas yra sudedamoji pasaulio pažinimo dalyko dalis. Jis grindžiamas istorinės bei geografinės aplinkos pažinimo,

tautinio, ekologinio, ekonominio ir pilietinio ugdymo tematika.

2. Sveikatos saugojimo kompetencija – sveikai gyventi, saugiai judėti ir veikti. Svarbus dėmesys teikiamas sveikatos saugojimo ir fiziniams gebėjimams lavinti, kuomet vaikas geba būti aktyvus, judrus, bet prireikus sukaupia dėmesį, geba jausti ir valdyti savo kūną, eidamas, šliauždamas, ropodamas, lipdamas, šokinėdamas. Vaikas susiformuoja nuostatą, kad būtina daug judėti, būti aktyviam, kad augtų sveikas. Tai garantuoja mažyliui lengvesnį prisitaikymą prie mokymosi mokykloje sąlygų, padeda greičiau adaptuotis naujoje aplinkoje, moko atsipalaiduoti, darbą derinti su poilsiu, stiprinti sveikatą. Vaikui augant ir aktyviai judant, tobulėja viso kūno judesiai. Priešmokyklinis raidos laikotarpis neretai lemia ir tolesnio mažylio mokymo(si) mokykloje sėkmę.

3. Pažinimo kompetencija – tyrinėti ir atrasti pasaulį. Tai – vaiko domėjimasis viskuo, kas yra aplink, gebėjimas sutelkti dėmesį, suvokti, įsiminti, samprotauti, spręsti problemas, kritiškai mąstyti; gebėjimas taikyti įvairius pasaulio pažinimo būdus: stebėti, klausinėti, eksperimentuoti, prognozuoti, ieškoti informacijos ir pan. Vaikas žinių semiasi gyvendamas, žaisdamas, judėdamas, tyrinėdamas aplinką. Vaikas natūraliai stebi tai, kas vyksta aplinkui, nes iš prigimties yra smalsus. Stebėdamas aplinką, ją tyrinėja visais pojūčiais: čiupinėja, uosto, ragauja, girdi, mato. Tai padeda įgyti elementarų supratimą apie žmones, gamtinę ir kultūrinę aplinką, tėvynę ir kt. Todėl ir ikimokyklinės grupės aplinka turi būti turininga ir turtinga, skatinti domėtis, pažinti, tyrinėti, patirti atradimo džiaugsmą.

Vaikų pažinimą praplečia galimybė tiesiogiai bendrauti su bendruomenės žmonėmis, pabuvoti svarbiose kaimo, miesto vietovėse. Draugauti su gamta galima visur: miške, parke, pievoje, kieme, sode, namuose. Buvimas gamtoje suteikia ypatingų galių, sveikatos, stiprybės ir žvalumo. Gamta – šviesių jausmų šaltinis.

4. Komunikavimo kompetencija – klausytis, kalbėti, bandyti skaityti, rašyti, išreiškiant save ir bendraujant su kitais. Ši kompetencija – tai pirmiausia gebėjimas suvokti kalbos prasmes ir ją vartoti. Ši komunikacija reiškiasi visose vaiko gyvenimo srityse: atrandant ir pažįstant save ir pasaulį, bendraujant ir būnant greta su kitais, išreiškiant save ir kuriant, suvokiant žmogaus ir gamtos sukurtą grožį, perimant bendrąsias žmogaus vertybes ir pačiam jas kuriant.

Vaikas, gyvendamas bendruomenėje, išmoksta savo gimtąją kalbą arba kelias, kuriomis bendrauja su savo artimais šeimos nariais. Kalbos tyrinėtojų teigimu, mažylio gyvenimo metai iki mokyklos – kritiškas kalbos perpratimo periodas. Jo metu paklojami visų kalbos procesų – klausymo, kalbėjimo, skaitymo, rašymo – psichologiniai pagrindai, lemsiantys būsimos asmenybės kalbines galias.

J. Bruner teigia, kad kalbos mokymosi sėkmė tiesiogiai priklauso nuo socialinės ir

kultūrinės vaiko aplinkos. Čia ypač svarbus suaugusio asmens vaidmuo. Todėl 6 metais pedagogas turi palaikyti laisvą vaiko pasakojimą, skatinti jį kurti istorijas, pasakas, pasakoti įvykius, susijusius su jo gyvenimu, su tuo, kas matyta, girdėta, diskutuoti su juo, užduodamas atvirus klausimus, raginti vaikus kalbėtis ir išklausti vienas kitą mažose grupelėse ir pan.

5. Meninė kompetencija – įsivaizduoti, pajauti, kurti, grožėtis. Menas laikomas tam tikra kalba ir komunikacijos priemone, kuriai suprasti bei vartoti reikia meninės ir estetiškos kompetencijos. Visos meno sritys (šokis, vaidyba, muzika, dailė) – svarbios vaiko intelekto raidai, jo meninių, pažintinių, sveikatos saugojimo ir socialinių gebėjimų sklaidai.

Meninė vaikui kompetencija – tai atvirumas estetiniams įspūdžiams, jautrumas gamtos, vaikų, supančios aplinkos ir meno kūrinų grožiui, poreikis išreikšti save meno kalba, gebėjimas tyrinėti įvairias meninės raiškos priemones, spontaniškai reikšti savo nuotaiką, jausmus, mintis ir santykį su pasauliu, atrasti individualų, savitą raiškos stilių, gebėjimas kurti vaizduojant, muzikuojant, šokant, vaidinant, žaidžiant.

„Bendra gyvenimo“ kompetencija (pagal G. Keller)

- **Savivertė – tai tikėjimas savimi, suvokimas: „aš esu savo gyvenimo šeimininkas“.** Savivertę ugdo įveiktos kliūtys. Vaikas „auga“ ne tada, kai jam viskas paduota, už jį viskas padaryta, bet tada, kai jis įveikia kasdien natūraliai išskylančius sunkumus, pavyzdžiui, kai mokosi vaikščioti, pats valgyti, apsirengti. „Auga“, kai jam leidžiama daryti viską pačiam, kai, sukaukęs visas jėgas, atkakliai siekia užsibrėžto tikslo. Suaugusiajam svarbu pastebėti ir įvardinti vaiko pasiekimus, tuo parodant, jog mažylis jau paaugo.

Tačiau kaip elgtis su vaiku, kai jis daro klaidas ar elgiasi netinkamai? Vaikai dažnai patys nesupranta, kodėl jie netinkamai elgiasi, todėl suaugęs asmuo turi įvardinti mažylio jausmus, norus, elgesį. Jis privalo pasakyti „Suprantu, kaip tu jautiesi... ko nori...“. Suaugusiųjų pareiga kantriai, su didele atsakomybe ir meile mokyti vaiką ne tik taisyti klaidas, bet ir jų neišsigąsti. Aukštai pakelta „kokybės kartelė“, kurią ne visi gali įveikti; skatinama konkurencija, kuri neva vaiką verčia tobulėti, – tai nusikaltimas mažylio atžvilgiu, nes ugdo nusivylusius savimi ir gyvenimu pralaimėtojus.

- **Pasitikėjimas pasauliu ir žmonėmis, suvokimas „gyventi saugu ir gera“.** Pirmaisiais septyneriais vaiko gyvenimo metais turime jam parodyti, kad pasaulis yra geras. Visa tai tam, kad užaugęs juo tikėtų. Tai šiandien padaryti nėra lengva, nes gyvename baimės ir mirties kultūroje. Tik prisiminkime, ką mums rodo televizija, siūlo žiniasklaida. Gėrio, meilės, optimizmo spinduliui labai sunku prasimušti pro negatyvo debesis. Taigi, ką renkasi

nūdienos pedagogas – meilę ir pasitikėjimą ar baimę? Nelaimių gali atsitikti, bet tai – ne priežastis sugriauti vaiko pasitikėjimą žmonėmis. Vaikas turi pamilti pasaulį, kad užaugęs norėtų padaryti jam kažką gero.

- **Drąsa gyventi, džiaugtis, spinduliuoti optimizmą ir energiją.** Visa tai būtina tam, kad vaikas sėkmingai keliautų per gyvenimą. Labai svarbu mažyliui ugdyti nuostabos jausmą, t. y. gebėjimą matyti, kaip prieš akis „skleidžiasi gyvenimas“, ir visa širdimi tuo džiaugtis. Neskubėkime vaikui duoti visko iš karto, šiandien. Geriau leiskime jam svajoti, tikėtis. Taip mes ikimokyklinukui „užauginsime sparnus“ – gebėjimą laukti svajonės, kantriai siekti rezultato. Tuomet rytojus jam išauš nuostabus ir nepakartojamas. Jei neturi ko laukti, ateina pilkuma ir nuobodulys.
- **Smalsumas, nuostabos jausmas, lydintis visą gyvenimą.** Greiti ir paruošti atsakymai neskatina vaiko smalsumo, o ypač tie, kurie didelę realybę sutalpina į mažą, dažnai „sausą“ paaiškinimą. Suteikime mažyliui laiko ir galimybę pažinti, tyrinėti, klausti, stebėti, mąstyti, samprotauti.
- **Atvirumas naujovėms, pasikeitimams, iššūkiams.** Pasaulis nuolat keičiasi, todėl privalu leisti vaikui atvira širdimi priimti naujoves. Ar pavyks, daug priklauso nuo to, ar šalia esantis pedagogas pats nori tobulėti, ar nėra prisirišęs prie „seno modelio“.
- **Valia – gebėjimas įveikti gyvenimo krizes, noras mokytis, tobulėti, nepasiduoti sunkumams.** Visi žinome posakį: „Yra valia – yra žmogus, nėra valios – nėra žmogaus“. Labai dažnai gabius asmenis sužlugdo būtent valios stoka. Valią ugdo dienos, savaitės, mėnesio, metų ritmas, taisyklių, ritualų laikymasis. Juk gyvendami turime susitaikyti su daug kuo: yra žodžiai „reikia“, „gana“. Kartais tenka apriboti savo norus, poreikius vardan savęs paties.
- **Socializacija – „tiltas“ tarp savęs ir pasaulio.** Kito žmogaus supratimas – tai gebėjimas savo širdyje surasti vietos jo jausmams ir mintims. Tai – vertybė ir stiprybė, kuri moko rasti ryšį su aplinkiniais ir saugo patį asmenį nuo vidinės tuštumos, kurią dažnai mūsų dienomis užpildo įvairios priklausomybės. Todėl dabarties suaugusiųjų pareiga – ugdyti vaiko socialumą, t. y. gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti su aplinka taip, kad jame išliktų pasitikėjimas, smalsumas, atvirumas, valia, drąsa, veržlumas.

Mokytojas/mentorius

VšĮ Žaliosios gamtos mokyklos pedagogikos idėjų įgyvendinimo viltis daugiausiai siejama su mokytojo / mentoriaus asmenybe ir tik po to – su dvasiniu humanizmu grįsta metodine sistema. Jeigu humanistinės pedagogikos idėjos ir suvokimas atgys mokytojo/mentoriaus širdyje ir taps jo

dvasine būseną, tuomet ir metodinė sistema įgaus prasmę. Priešingu atveju, autoritarinio mokytojo/mentorius rankose netgi patys geriausi metodai pavirs manipuliavimo vaikais priemone.

Dvasingumu grįsta humanistinė pedagogika palaiko klasikinį teiginį: mokytojo/mentorius nuolat turi užsiimti saviugda, saviaukla, pedagoginiu tobulėjimu.

Mokytojas/mentorius turi būti taurumo ir didžiadvasiškumo, nuoširdumo ir užuojautos, gražios kalbos ir gėrio, kantrybės ir bendradarbiavimo pavyzdys.

Šiuos ir kitus atitinkamus bruožus mokytojas/mentorius parodo kasdieniniuose santykiuose su vaikais, tėvais, kolegomis, savo šeimos nariais, visuomene.

Mokytojas/mentorius:

- Mandagus, atidus, nuoširdus.
- Kalba tyliai, ramiai (netriukšmauja, nešaukia, nemosikuoja rankomis).
- Visada turi paruošęs šypsena, švelnumą, padrašinanti žodį ir gerus pamokymus visiems vaikams.
- Geba jausmus tinkamai išreikšti, negrasina, nežemina vaikų.
- Turi kūrybingos kantrybės.
- Dirba kūrybiškai, praturtina savo žinias skaitydamas reikiamą literatūrą.
- Nepaliaujamai tobulina savo charakterį.
- Tobulina pedagoginį meistriškumą.
- Vadovaujasi humanistinės pedagogikos teiginių visuma.
- Iš visos širdies myli kiekvieną vaiką ir parodo atsidavimą.
- Jaučia gilią atsakomybę už kiekvieno vaiko dabartį ir ateitį.
- Stengiasi pastebėti, suprasti ir būti šalia kiekvieno vaiko pagal poreikį ir aplinkybes.

Brandaus ugdytojo charakteristika:

1. Kai jį kritikuoja, jis supranta, kad kritikoje gali būti informacijos savęs tobulinimui.
2. Jis žino, kad gailestis sau bevaisis ir infantiliškas: praktiškai, tai būdas dėl savo nusivylimų apkaltinti kitus.
3. Jis išlaiko vidinę pusiausvyrą ir neleidžia sau įvairiose situacijose prarasti savitvardos.
4. Įtemptose situacijose jis išlieka ramus, vadovaujasi logika ir sveiku protu.
5. Jis jaučia atsakomybę už savo veiksmus bei sprendimus ir nekaltina kitų, kai kas nors vyksta ne taip.
6. Jis neparodo nekantrumo dėl neilgų sutrukdyimų, suprasdamas, kad reikia atsižvelgti ir į kitų patogumą.
7. Jis pralaimi geruoju, priimdamas pralaimėjimą ir nusivylimą be skundų, pykčio ir keršto planų.

8. Jis anksčiau laiko nesirūpina tuo, kas nuo jo nepriklauso.
 9. Jis nesigiria, nesipuikuoja, o kai jį giria ar sako komplimentus, jis priima juos ramiai su dėkingumu ir be dirbtino kuklumo.
 10. Jis nuoširdžiai ir geranoriškai džiaugiasi kitų pasiekimais.
 11. Jis mandagiai išklauso kitų nuomones ir, jeigu jo požiūris skiriasi, ramiai pristato savo nuomonę, bet neįrodinėja ir nesivelia į ginčus.
 12. Jis kritikuoja ne žmones, bet jų poelgius.
 13. Jis sudaro konkretų savo planų, įsipareigojimų sąrašą ir stengiasi remiantis protingumo kriterijais iš eilės jį vykdyti.
 14. Jis nieko nedaro neapgalvojęs ar paveiktas trumpalaikių nuotaikų.
 15. Jis parodo savo brandumą:
 - pripažindamas, kad Viešpats yra daug galingesnė jėga už jį patį ir turi didelės reikšmės jo gyvenime;
 - supranta, kad jis – žmonijos dalelė, kad kiti gali daug jam duoti, o jis pats dalintis su kitais tuo, kas dovanota jam.
- 6 metų vaikai turi po du mokytojus/mentorius. Vaikai mokosi vieni su kitais ir iš kitų mišrioje amžiaus grupėse.

Mokyklos darbotvarkė

7.30-8.30 Mokinių laukimas, neformalus bendravimas, pratęsimas vakarykščių darbų.

8.30-9.00 Pusryčiai

9.00 – 10. 30 Aktyvi fizinė veikla lauke, bėgimas, greitas ėjimas, žygiavimas į mišką, maudynės kas nori visais metų laikais.

10.30—12.00 Ryto ratas, susiderinimas, mokymasis su kitais ir iš kitų (šviesos meditacija, joga, koncentracijos pratimai, planavimas, posėdžiavimas)

12.00-12.45 Valgymas (ugdant sveikos mitybos įpročius, etiketą)

12.45-13.45 tylos, poilsio metas, skaitymas

13.45-15.15 Formali veikla (mokantis atviros erdvės metodu per pasinėrimą)

15.15-16.15 muzika ar kiti susitikimai su įdomiais žmonėmis.

16.15- valgymas

16.15-17.30 neformali veikla, užsiėmimai lauke gamtos pažinimas, etika/tikyba, projektinė veikla, „gerasis darbelis“ (savanoriška veikla) treniruotės, folkloras, muzikiniai instrumentai, dailė ir kt. vaikų pomėgius atitinkanti veikla)

17.30 – 18.00 Tėvėlių laukimas, atsisveikinimas.

Mokyklos administracija pasilieka teisę keisti dienotvarkę atsižvelgiant į socialinių partnerių galimybes ir vaikų poreikius.

Ugdomojo - lavinamojo turinio pagrindinės sąvokos

I. Kalbos vystymas. Pasiruošimas skaitymui ir rašymui

- Rami, santūri, apgalvota kalba.
- Visiškas ir nuoseklus minčių išsakymas.
- Teisingas žodžių tarimas.
- Žodyninių atsargų praturtinimas.
- Kalbos apvalymas nuo neatitikimų leksikai, nuo tarmių.
- Graži kalba, mandagumas.
- Kalbinis bendravimas.

Pasiruošimas skaitymui

- Būtinų įgūdžių žodžių ir sakinių skaitymui įsisavinimas.
- Žodžio objektyvacija (supratimas, matymas), garsų skyrimas žodyje, garsų sekos stebėjimas (garsinė žodžio analizė).
- Sakinio objektyvacija. Žodžių kiekio sakinyje stebėjimas.
- Sakinio natūra: pasakojamasis, klausiamasis, šaukiamasis, klausiamasis - šaukiamasis. Jų tarimo intonacija.
- Žodžių spėjimas iš atskirai pateiktų garsų balsu.
- Veiksmų plėtra žodžių ir sakinių įsiminimui.
- Supažindinimas su reikšminių ženklų naudojimu: taškas, šauktukas, klaustukas, šauktukas – klaustukas.
- Supažindinimas su rankiniu šriftu.
- Orientacija linijomis vaizduojant grafinius pratimus.

II. Matematinų įgūdžių ir vaizdinių vystymas

- Supratimas: daug, mažai; didelis, mažas; ilgas, trumpas; aukštas, žemas; arti, toli; storas, plonas; sunkus, lengvas; stambus, smulkus; daugiau, mažiau; lygus, nelygus (sulyginimas panaudojant didaktines medžiagas); šiuos supratimus aiškiname svarstyklių pagalba (daug, mažai; daugiau, mažiau; sunkus, lengvas); liniuotės ar metro pagalba (ilgas, trumpas; daugiau, mažiau; lygus, nelygus).
- Geometrinės figūros: tiesi linija, spindulys, atkarpa; apskritimas, ovalas; kampas, trikampis, keturkampis, lygiakampis, kvadratas, daugiakampis.
- Skaičiavimas suvokiant kiekį (kartu su pirštais naudojame skirtingas didaktines medžiagas) – dešimčių, dvidešimčių ribose.
- Suvokimas: sudėtis, atimtis, lygu. Atitinkami ženklai: „+“ (plius), „-“ (minus), „=“ (lygu).
- Sudėtis ir atimtis 10-čių, 20-čių ribose. Pereinant į dešimtis (nuo 10 iki 20) ir iki 10-ties. Skaičiavimas kas du, tris, keturis, penkis (pvz. 2,4,6...).
- Veiksmai mintinai ir su vizualine - didaktine medžiaga.

Didaktinės priemonės

Šiems ir kitiems suvokimams įsisavinti padeda didaktinės medžiagos:

Geometrinės figūros, iškirptos iš kartono, kiekviena trijų dydžių: didelė, vidutinė, maža, ir trijų spalvų – raudona, geltona, žalia. Taigi, mums reikia 9 lygiakraščių trikampių (kiekvienas trijų dydžių ir trijų spalvų), taip pat 9 kvadratų, 9 stačiakampių, 9 apskritimų, 9 ovalų, 9 daugiakampių (pageidautina tiek pat įvairiakraščių trikampių). Viso dėžutėje 63 figūros. Figūrų dydį parenkame atitinkamai pagal kvadrato dydį: didelis kvadratas 8 x 8 cm, vidutinis 6 x 6 cm, mažas 4 x 4 cm.

III. Susitikimai su personažu: knygų skaitymai, multiplikacinių filmų peržiūra ir aptarimas, pokalbiai, vaidinimai

Maždaug kartą per savaitę pas vaikus ateina mokyklos personažas (Burtininkė ir Medinukas), kuris praveda vaikams pažintinius užsiėmimus.

- Vaikai klausosi ugdomojo charakterio pasakas apie draugystę, gėrį, tarpusavio pagalbą, užuojautą ir t.t. (vaikams neskaitome kūrinių apie monstrus, apie siaubus, žudymus, plėšimus, nedorovę ir pan.).

- Aptariama tai, ką perskaitė, pokalbiai pagal turinį; pokalbio tikslas – vaikų leksikos ir vaizduotės praplėtimas, gebėjimo suprasti kūrinio esmę vystymas.
- Čia pat vyksta multiplikacinių filmų peržiūra (pagal tas pačias temas); komentarai ir diskusijos apie tai, kas buvo pamatyta. Vaikų suvokimo tvarkymas, gražios kalbos ir geros veiklos orientyrų kūrimas.
- Personažas gali kartu dalyvauti ir jau suplanuotuose, vykstančiuose užsiėmimuose.

IV. Anglų kalba

Užsienio kalbų mokymas pagrįstas gyvu, gyvenimišku bendravimu ir turiniu, o ne tik daiktų įvardinimu. Mokytojo /mentorius asmenybė – svarbiausia sąlyga vaikams įsisavinti kalbą. Vaikai greičiau, natūraliau ir laisviau pradės kalbėti naująja kalba, jeigu mokytojas bus linksmas, mylės ir galės žaisti su jais, bendraus su kiekvienu, teiks džiaugsmą ir bus įdomi, gyvybiškai svarbi būtinybė vaikui, negu su mokytojas/ mentorius, kuris stovi mokytojo pozijoje ir stengiasi pasiekti tikslą naudodamas frazių vertimo ir atskirų žodžių įsiminimo būdus.

Geriau, jeigu mokytojas/ mementorius– užsienietis – bendraus su vaikais tikrai savo kalba. Nesant tokiai galimybei, užsienio kalbą moko pedagogai. Jie skaito eiles, pasakoja paprastas istorijas, stengiasi tam tikrus dalykus išsiaiškinti daiktų ir ekspresijos pagalba, dažnai ir su variantais pakartoja vieną ir tą patį, stengiasi pakviesti vaikus bendravimui džiaugsmo, žavėjimosi, nuostabos, pasitenkinimo reiškimo pagalba, stiprina ir palaiko kiekvieno vaiko bandymus kalbėti kita kalba.

Kuo daugiau laiko užsienio kalbos mokytojas praleidžia su vaikais (veda užsiėmimus, vaikšto, pusryčiauja ir pietauja ir t.t.) ir kuo daugiau jis su jais bendrauja savo kalba, tuo greičiau vaikai įsisavina naująją kalbą.

Šis užsienio kalbos įsisavinimo būdas pagrįstas ta pačia vaikų psichologijos funkcija (kalbos funkcija), kuri davė vaikams galimybę įsisavinti gimtąją kalbą be jokių užsiėmimų ir gramatinių normų išmokimo. Iki 6 - 7 metų amžiaus ši funkcija dar veikia vaikuose ir jie pradės kalbėti kalba to žmogaus, kuris padės atrasti jiems gyvenimo prasmę.

V. Piešimas, aplikacija, lipdymas, dailė

Ši veikla pasitarnauja ugdant vaikuose meninius - estetinius suvokimus, protiniam vystymuisi, fantazijos pasireiškimui ir grožio pajautimui. Tuo pat metu vaikuose auga kilnus jausmas daryti gera, teikti pasitenkinimą ir džiaugsmą tėvams ir artimiesiems savo dirbiniais, dovanomis. Šiuose užsiėmimuose vaikai:

- Mąsto apie grožį; mokosi vertinti ir sulyginti meninius kūrinius.

- Įgyja piešimo, lipdymo ir aplikacijų įgūdžių.
- Išmoksta išreikšti įsivaizduojamą žodžiu ir atlikti praktiškai.
- Ugdosi motyvaciją paskirti gražius dirbinius artimiesiems (tėvams, šeimos nariams...).
- Mokosi įvertinti savo kūrinį arba piešinį.
- Įgyja įprotį priimti, siekti ir įvertinti meno kūrinius.

Dailės ankstyvasis ugdymas padeda vaikams kontroliuoti kūną, suvokti save erdvėje, lavina jo stambiają ir smulkiąją motoriką, ugdo kalbinius įgūdžius, emocinę raišką, įsivaizdavimą. Dailė ir darbeliai – vienas maloniausių užsiėmimų, kurių metu vaikai mokosi pažinti spalvų pasaulį, perprasti įvairias dailės, piešimo, keramikos technikas, ugdyti pasitikėjimą savimi. Dailės pamokėles mokykloje veda dailės mokytojas / mentorius.

VI. Sporto užsiėmimai

Sportiniai užsiėmimai naudingi vaikų protinei veiklai, nes gerina mąstymą ir psichinę sveikatą, padeda įveikti nerimą ir nervinę įtampą; didina ištvermę, tvirtina kūną bei stiprina širdį (dėl pastovaus ir intensyvaus fizinio krūvio širdis tampa stipresnė). Sportas taip pat formuoja charakterį, didina atsakomybės jausmą, kuria draugystę, atsiranda nauji įgūdžiai, bendravimas, reiškiasi komandinis darbas, iššūkių įveikimas, o galiausiai – tai maloni veikla.

VII. Muzika

Muzika yra vaikų sielos maistas ir jie ją labai mėgsta. Ji padeda vaikams išreikšti savo jausmus, atsipalaiduoti, mėgautis, įgyti teigiamų emocijų ir energijos. Užsiėmimų metu vaikučiai klausosi įvairios muzikos, patys dainuoja, šoka, groja įvairiais muzikos instrumentais, vaidina. Muzikos pamokas mokykloje veda muzikos pedagogė.

VIII. Euritmija

Euritmija – tai meno rūšis, jungianti į visumą kalbos, muzikos, judesio raiškos priemones. Tai judesio ir muzikos užsiėmimas, ugdantis dėmesio sukaupimą, erdvės pajautimą, vikrumą, judrumą, muzikalumą, kalbą ir harmonizuojantis visą vaiko asmenybę. Tai vaiko sielos kalba, padedanti pajusti vidinę ir išorinę erdvę, jas valdyti. Euritmija lavina gebėjimą laisvai judėti ir atveria judesio grožį. Padeda jausti erdvę (viršus - apačia, kairė - dešinė, priekis - nugarą). Lavina klausą, ritmo ir melodijos pajautimą, moko išreikšti jausmus judesiu. Euritmijos užsiėmimai mokykloje pagrįsti

pamėgdžiojimo principu ir vyksta vieną kartą per savaitę. Euritmijos užsiėmimus veda euritmijos specialistas.

IX. Drama

Dramos pamokėlių metu vaikučiai mokosi puoselėti meninį skonį, atskleisti savo ypatingus gebėjimus, suvokti aplinką visais jūtimais, tapti jautriais, dėmesingais, smalsiais, harmoningais bei kuriančiais žmonėmis. Vaizduotė - kūrybos pagrindas, ji išugdoma tik kūrybos procese. Vaikų žaidimai - tai lyg teatrinio meno pirminiai modeliai. Dramos užsiėmimus veda mokytojai / mentoriai, patys vaidindami bei leisdami vaidinti vaikams. Taip pat vyksta pastovios išvykos į teatrą.

X. Plaukimas/ maudynės

Plaukimas/maudynės - viena iš vaikų sveikatą stiprinti veiklų. Naudinga žmogaus organizmui daugeliu požiūriu, nes tvirtina viso kūno raumenis, gerina laikyseną ir padeda atsipalaiduoti. Kiekvieną dieną vaikai ryte bėga krosą ir maudosi upėje pagal norą.

XI. Darbinė veikla

- Apsitarnavimo ir patarnavimo kitiems įpročių įgijimas; pusryčių ir pietų padengimas; nurinkti nuo stalų indus ir išsiplauti, padėti suaugusiems; savarankiškai apsirengti ir nusirengti; laikytis švaros; sutvarkyti kambarį, žaislus ir priemones grąžinti į savo vietas (išskyrus sunkiai atliekamus vaikams ir nehygieniškus darbus).
- Mokyti laikų ir vietų pasakyti stebuklingus žodžius: ačiū, prašau, atsiprašau.
- Užsiėmimuose apie darbą vaikai klauso pokalbių apie darbo naudą, stebi auklėtojų ir kitų darbuotojų darbinį įgūdžių, vyksta į praktines veiklas už mokyklos ribų, taip praktiškai įsisavina paprastus darbinį įpročius, vysto poreikį daryti gerus darbus.

XII. Žaidimai

Žaidimas vaikams yra darbas, kuris padeda jiems pažinti, prisijaukinti pasaulį. Jokioje

kitoje veikloje vaikas negalės taip plačiai savęs lavinti: žaidžiant įgyjamos bendrosios ir pagrindinės gyvenimo kompetencijos ir tuo pačiu žaidimas suteikia nuostabų pagrindą kiekvieno individualybei vystytis. Skirtumas tarp vaiko žaidimo ir suaugusiojo darbo yra tik tas, kad darbas turi įsilieti į išorinį pasaulio tikslumą, o vaiko veikla remiasi impulsais, kurie kyla iš jo vidaus ir yra visiškai netikslingai atliekami. Žaisdamas vaikas iš vidaus išbando autonomiškumą, suverenumą ir laisvę bei gali pasaulio vertes ir taisykles nustatyti pats. Žaidime vaikui suteikiama galimybė valios ir norų dėka ugdyti kasdieninę savo aplinkos patirtį ir mėgdžiojančioje veikloje ją kūrybingai panaudoti.

- Kolektyviniai žaidimai su taisyklėmis ir su aktyviais fiziniais judesiais (greitis, šuoliukai, bėgimas, kliūčių įveikimas, baimės įveikimas, drąsa, sumanumas, išvermė...); vaikai nesivaržo, nėra laimėtojų ir pralaimėjusių; bendros linksmybės, šventinė nuotaika.
- Lavinamieji žaidimai, reikalaujantys: nuovokumo, palyginimo, patirties, stebėjimo, tikslumo, aptarimo, prielaidos, gražaus atlikimo.
- Žaidimai, panaudojant didaktinę medžiagą, su žaislais ir lėlėmis.
- Impulsyvūs žaidimai vaizduotės, valios, smalsumo, tikslo siekimo vystymui, o taip pat bendradarbiavimo ir tarpusavio supratimo, nusileidimo kitam ir vienas kito palaikymo ugdymui.

XIII. Supažindinimas su aplinkiniu pasauliu, bendravimas

- Žinios apie tai, kas artimieji, kokiame giminytės arba kitame ryšyje su jais jie yra; kas jais rūpinasi ir ką reiškia rūpinimasis.
- Žinios, kokiame mieste, kaime, šalyje jie gyvena.
- Žinios apie tėvynę, apie tėvynės pavadinimą, apie tėvynės meilę ir kodėl žmonės myli tėvynę.
- Žinios apie kitas šalis.
- Bendravimo įpročiai su kitais (artimaisiais, pažįstamais, nepažįstamais, vyresniais ir jaunesniais) – mandagumas, pagarba, atitinkamos leksikos ir ekspresijos įvaldymas.
- Miestas ir gyvenimas mieste; kaimas ir gyvenimas kaime; gamta ir santykis su gamta, jos saugojimas.
- Atsargumas – nieko negadinti, nekenkti sau arba kitiems.

Šie užsiėmimai įveda vaiką į gerą santykį su žmonėmis ir su aplinka; veda prie supratimo, kad be jo dar yra ir kiti, ir kitais taip pat reikia rūpintis, kaip suaugę rūpinasi juo.

Užsiėmimo charakteris

Mokykloje tikslingai nukreiptas auklėjamas ir ugdomasis darbas su vaikais vyksta užsiėmimo forma, o ne pamokos forma (kaip mokykloje). Tam tikra prasme užsiėmimas panašus į pamoką (pavyzdžiui, nustatytas laikas, bendra tema, kylanti iš programos, auklėtojo vadovaujantis vaidmuo), bet pagrindinis skirtumas tame, kad užsiėmimas visiškai atsižvelgia į impulsyvių vaikų prigimtį ir jų poreikį žaisti. Užsiėmimas iš vaikų nereikalauja atsakomybės pojūčio ir dėmesio įtempimo. Humanistinės pedagogikos sąlygose mokytojas/mentorius sutinka su vaiko prigimtimi, ir šio sutikimo pagrindu išreiškia ir vysto ją.

Užsiėmimas vyksta tam tikru laiku, atsižvelgiant į dienos ritmą, tęsiasi 30-35 minutes, baigiasi taip pat tam tikru laiku.

Užsiėmimą veda pedagogas, kuris iš anksto ruošia užsiėmimo planą ir turinį, o taip pat aprūpina didaktine medžiaga, iš anksto patikrina techniką.

Priklausomai nuo metodų, nuo užsiėmimo charakterio, o taip pat žiūrint, kokius veiksmus vaikai turi atlikti, juos galima susodinti aplink stalą arba ant kilimo. Galima vaikams duoti laisvę patiems laisvai susėsti aplink mus: prisėsti ant kėdutės, ant kilimėlio, prigulti, stovėti arba keisti padėtį. Svarbiausia juos nuteikti mūsų klausytis, klausinėti, sekti nurodymais.

Užsiėmimo metu mokytojas/mentorius veikia kartu su vaikais: piešia su vaikais, jeigu piešimas; šoka su jais, jeigu šokimas; dainuoja, jeigu dainavimas; matematikos metu skaičiuoja kartu su vaikais. Taigi, ugdytojas iš vienos pusės kažką aiškina, pasakoja, bet, iš kitos pusės, veikia kartu su vaikais ir suteikia jiems galimybę imti iš savęs pavyzdį ir sekti jo veiksmais.

Užsiėmimui negalima kelti griežtų rėmų, bet neabejotinai reikia iškelti reikalavimą: užsiėmimas pažadina vaikuose džiaugsmą ir stropumą. Užsiėmimą reikia nutraukti, jeigu vaikai nuobodžiauja ir praranda susidomėjimą. Jeigu užsiėmimo metu vaikai su džiaugsmu bendradarbiauja su ugdytojas, tai reiškia, kad jie asmeniškai įsijungę į pedagoginį procesą, t.y. tas procesas nukreiptas į kiekvieną asmeniškai. Jeigu užsiėmimo metu vaikas nuobodžiauja, tai reiškia, kad jis atsijungia nuo pedagoginio proceso ir mokytojas/mentorius gali jam leisti pastebėti viską stebėtojo akimis ir aktyviai mokytis savo viduje. Bet, kaip jau paminėta, geriau nutraukti užsiėmimą ir vaikų dėmesį nukreipti į tokią veiklą, kuri grąžins jiems džiaugsmą.

Vystymasis, suaugimas, laisvė

Vaikas yra prigimtinių poreikių ir funkcinių jėgų vienvė ir visuma. Jo asmenybės vystymasis priklauso nuo šių jėgų vystymo. D. Uznadze pažymi, kad vaike prigimtinai pasėta jo būsimo asmenybės sėkla. Iš šios sėklos išauga trys aistros. Jų visuminis patenkinimas ir vystymas veda vaiką link jo būsimo asmenybės. Šios aistros yra: vystymasis, suaugimas ir laisvė. Vaikas be jų

neegzistuoja.

Vystymasis – tai prigimtinių galimybių pasireiškimo procesas ir jų pavirtimas realybe. Naujagimiai turi galimybę kalbėti, tiesiai eiti, galvoti, atlikti valingus poelgius, stebėti, įsiminti ir pan. Neįmanoma įvardinti viso vaiko prigimtinių galimybių kiekio. Bet vaikas nepradės kalbėti nuo gimimo, arba vaikščioti, arba mąstyti. Šios prigimtinių galimybių pačios siekia pasireikšti ir virsti realybe.

Jeigu vaikui padėsime atsirasti vidiniams jėgoms, tai gausime du rezultatus: visų pirma, vaikas bus mumis patenkintas, mes tapsime gyvybiškai svarbiu jam žmogumi ir jis pats parodys daugiau aktyvumo; visų antra, mūsų išmintingos ugdomosios pagalbos sąlygose vaikas anksčiau pasieks vidinių jėgų pasireiškimą, ir, kas svarbiausia, maksimaliame lygmenyje.

Vadinasi, vystomajame procese vaikas pralenkia savo paties prigimtį, perkelia savo vakarykštę dieną į šiandieną.

O jeigu mes jam nepagelbėsime, tada vystydamasis savo nuosava jėga jis pasieks tik tą lygmenį, kurį sugebės pasiekti stichinė aplinka. Stichinė aplinka negali garantuoti tikslingai nukreipto ir visapusio vystymosi. Todėl atsitinka taip (ir taip atsitinka masinėje praktikoje), kad vaikas neapreiškia ir neišvysto duotų gamtos galimybių.

Apie kokių jėgų vystymą(si) konkrečiai eina kalba?

Mes kalbame apie emocinių, fizinių, protinių, moralinių, estetinių ir dvasinių jėgų vystymą(si). Mes kalbame apie pažintinių jėgų vystymą(si): pastabumas ir dėmesys, valia ir drąsa, gražios mintys ir graži kalba, smalsumas ir nuostaba, fantazija ir įsivaizdavimas.

Išsivystęs pusiausvyroje esantis žmogus pasieks daugiau gyvenime, negu neišsivystęs.

Mokytojas/mentorius bendraudamas su vaiku nuolatos vadovaujasi jo prigimtinių jėgų vystymo(si) idėja. Kartu atkreipia dėmesį į tokią natūralaus vystymo(si) proceso taisyklę:

Vidinių jėgų vystymas(is) galimas sunkumų įveikimo sąlygomis.

Iš to seka, kad mokytojas/mentorius siūlo vaikams klausimus, uždavinius ir užduotis, kurių sprendimas reikalauja iš vaikų tam tikrų pastangų. Užduotis, kurią vaikas lengvai išsprendžia, nepadės vystyti. Klausimas, į kurį vaikui žinomas atsakymas, nepadės vystyti. Tie uždaviniai, užduotys, klausimai ir kitos didaktinės priemonės, kurios nereikalauja dėmesio sutelkimo, pastabumo, mąstymo, nepadės vystyti vaiko prigimtiniams jėgoms. Vaikai ir nemėgsta tokių užduočių. Mokytojas/mentorius ruošia vaikams tokią medžiagą, apie kurią galima pasakyti: „Pusiau aišku, pusiau – ne“. Kartu su tuo stimuliuoja vaikus mąstyti, bandyti, pastebėti. Moko būti atsargiais, neskubėti. Uždavę užduotį, neskubina vaikų atsakyti. Džiaugiasi elgesiu tų, kurie duoda apgalvotus atsakymus, kas veikia apdairiai, stengiasi neapsirikti. Padeda užvedančiomis ant kelio replikomis ir užuominomis, parodo pavyzdį, kaip įveikti sunkumus. Kai sunkumų įveikimas susijęs su reikšmingu patobulėjimu, žavisi sėkme ir duoda jiems taip pat patirti pažinimo džiaugsmą,

pasiekimus. Suklydus ne priekaištauja vaikams, bet padeda susigaudyti.

Poreikis suaugti. Mažas vaikas mėgsta elgtis kaip suaugęs, būti įsitraukusiu į suaugusiųjų veiklą. Poreikis suaugti dalinai patenkinamas žaidimų veiklose. Žaisdamas vaikas ruošia save ateinančiam gyvenimui. Tokie žaidimai, kaip „daktarai“, „mokytojai“, „statybininkai“ ir t.t. duoda vaikams galimybę įsivaizduoti save suaugusiais ir veikti taip, kaip veikia suaugę.

Poreikio suaugti dėsningumas tame, kad vaikas patenkina šitą poreikį pirmiausiai tarpusavio santykiuose su suaugusiais. Tai reiškia, kad vaikas dažnai turi girdėti iš suaugusiųjų, ar tai būtų tėvai, artimieji ar auklėtojai, kad jis jau suaugęs. Tai reikia išreikšti įtikinamai („Tu jau suaugęs“), su džiaugsmu („Kaip gerai tu mums padedi!“, „Kokį gerą darbą tu padarei!“, „Kaip protingai tu pasielgei!“ ir t.t.), su nuostaba („Pasirodo, tu gali!“, „Nejaugi tai tu padarei?“ ir t.t.). Retai primena vaikui, kad jis dar mažas. Vietoj to jis dažnai kreipiasi į vaiką kaip į suaugusįjį ir prašo pagalbos savo reikaluose, kalbasi su vaikais kaip su suaugusiais, patiki atlikimą ko nors kaip suaugusiam, ir, apskritai, elgiasi kaip su suaugusiu. Jeigu vaikas auga tokioje geranoriškoje tarpusavio santykių aplinkoje, tai socializacijos procesas bus neskausmingas, vaikas taps rimtas, jame užgims atsakomybės ir rūpinimosi jausmai. Negalima dirbtinai pratęsti vaikystės, būtina teisingomis pedagoginėmis priemonėmis pagreitintiėjimą į suaugimą. Tai nereiškia, kad mes atimsime vaikystę, nes tikroji vaikystė – tai suaugimo procesas. Jeigu mes padėsime vaikui praeiti šį kelią ir pagreitinsim jo žingsnius, jis nusiteiks bendradarbiauti su mumis ir pats padės mums save auklėti.

Poreikis laisvėti – vienas iš stipriausių dvasinių siekių. Čia yra toks paradoksas: vaiko prigimtis žino, kad viskas kažkieno nustatyta, apibrėžta, ir visi laikosi nepakeičiamų taisyklių. Vaiko prigimtis žino ir tai, kad vaiko gyvenimiškų būtinybių patenkinimas, jo pavertimas žmogumi priklauso nuo suaugusiųjų, tėvų, artimųjų ir mokytojų/mentorių. Todėl, iš vienos pusės, vaikas, ypač pirmaisiais gyvenimo metais, visiškai priklauso nuo suaugusiųjų (tai taip pat gamtos įstatymas), bet iš kitos pusės, jame gimsta būtinybė laisvei, kuri nukreipta į tai, kad ta priklausomybė būtų nuimta. Kaip buvo pasakyta, ši būtinybė stiprėja su amžiumi (pasiekdama kritinį tašką paauglystės periodu), ir, jeigu mes nepadėsime vaikui pajusti laisvės, o atvirkščiai, netgi apribosime šį dvasinį siekimą, tai paauglystės amžiuje mes susidursime su konfliktais, kai paauglys pradės reikalauti laisvės, o suaugę tam priešinsis, suprasdami, kad jis tai laisvei dar nepasiruošęs. Laisvė – pažintinė būtinybė. Paauglys siekia laisvės dar nepažinęs paslėptos joje būtinybės, tiesos, taisyklės, viso to, kam mes turime paklusti, jei trokštame laisvės. 3-6 metų vaikas nekantrauja atlikti kokią nors veiklą ir jis neklauso nurodymų iki galo. „Žinau, žinau... Aš pats“, - sako jis. Iš tikrųjų jis negali, bet jam atrodo, kad gali. Dėl to, kad vaikas įgavo patirties ir suprato, kiek svarbu nepriklausomam veiksmui šio veiksmo taisyklių žinojimas (ir, žinoma, įpročių įsisavinimas šiam veiksmui atlikti), galima naudoti bandymo be rezultato pedagoginį metodą, „nesigauna“, „taip negalima“. Žinoma, šį metodą naudojame tik tiems veiksmams, kurie nepakenks

vaikui ir nesuteiks jam pralaimėjimo jausmo.

Tam, kad vaikas jaustų būtinybės laisvei patenkinimą, pajautų laisvę, reikia nustatyti taip vadinamą laisvo pasirinkimo principą. Mokymo ir vystymosi procese mes negalime suteikti vaikui visiškos laisvės: tegul mokosi arba nesimoko, tegul seka mūsų nurodymais, jeigu nori, arba nekreipia į juos dėmesio. Taip mes negalėsime auklėti ir apmokinti vaiko. Bet yra pedagoginės ir psichologinės galimybės to, kad vaikas nepajautų, jog mes tarsi primetame jam savo valią. Priešingai, jis gali pajauti, kad pats renkasi auklėjamojo ir ugdomojo proceso turinį ir veiksmus. Tai galima pasiekti laisvo pasirinkimo pagrindu. Visada, kai norime kažką pasiūlyti, mes vaikus pastatome prieš pasirinkimą, tegu patys nusprendžia, ko nori. Pavyzdžiui, klausiame: „Kokį žaidimą jūs dabar norite žaisti – šitą ar šitą?“ Tegu renkasi. Mums abu žaidimai vienodos reikšmės. Taip pat klausiame: „Kokią pasaką paskaitysime?“, „Ko jūs labiau norėtumėte?“, „Kaip jūs galvojate?“ ir t.t. Visada su jais suderiname užsiėmimo turinį: ką mokinsimės, kuo užsiimsime. Visais galimais atvejais nepamirštame, kad su vaikais santykius reikia kurti taip, kad suteikti jiems pasirinkimą ir gauti sutikimą. Jeigu vaikas sutinka su mumis noriai, tai jis su džiaugsmu mumis seks.

Vystymosi, suaugimo ir laisvės prigimtis yra psichologinis humanistinės pedagogikos pagrindas. Tai reiškia, kad auklėtojas nuolatos ir kūrybiškai ieško atitinkamų santykių su vaikais formų ir metodų.

Autoritarinis santykis su vaikais iššaukia šios psichologinės prigimties nuvertinimą.

Svarbiausi požymiai, kurie parodo vaiko brandumą mokyklai

1. Socialinis – emocinis brandumas:

- Žino savo vardą, pavardę, amžių, šeimos sudėtį;
- Pats prausiasi, apsirengia, tvarko savo daiktus – stengiasi būti savarankiškas;
- Jaučiasi atsakingas už jaunesnius šeimos narius, globojamą gyvūnelį, augalą;
- Stengiasi valdyti savo emocijas;
- Valdo savo spontaniškus norus dėl bendro žaidimo, veiklos;
- Nugali savo baimę, nedrąsumą;
- Planuoja laiką, gali pakomentuoti, ką padaręs, sutvarkyti darbo vietą;
- Dažniau užduotį atlieka iki galo nei meta nepabaigtą;
- Turi draugų kieme, mokykloje, susidraugauja įvairiose situacijose;
- Noriai dalyvauja vaikų grupės veikloje: pokalbiuose, žaidimuose, šventėse;
- Žaisdamas gali ir vadovauti, ir paklusti bendraamžiui;

- Bendradarbiauja su kitais vaikais: kalbasi, tariasi, aiškinasi su kitais, ką ir kaip darys.

2. Vaiko intelektualinė raida:

- Smalsauja, klausinėja, tyrinėja aplinką, žiūrinėja knygas;
- Išbando įvairias veiklas (prasimano įvairių žaidimų, bando vaidinti, groti, šokti, spalvina, piešia, mėgsta judriuosius žaidimus);
- Turi darbinės atminties įgūdžius (žino, ko reikia žaidimui, ką kur padėjo, atsimena, kas ką sakė, ko prašė, ką ir kaip darė, įsimena eilėraščius, dainelių žodžius, šokio judesius);
- Gali atrinkti vienodus daiktus pagal požymį (tos pačios spalvos, formos, medžiagos), sudėti daiktus didėjančia – mažėjančia tvarka, pasako, ką veikė ryte, numato, ką veiks vakare;
- Gali suskaičiuoti daiktus, skaitmenis susieti su daiktais, spręsti tekstinius uždavinius, kuriuose reikia sudėti ir atimti daiktus;
- Tiksliai ir aiškiai taria daugumą kalbos garsų, domisi raidėmis, žodžių reikšmėmis, kuria istorijas;
- Gerai atpažįsta įprastus daiktus, vaizdus, juos įvardija, supranta suaugusiųjų ir vaikų šneką, atsako į klausimus, padaro ko paprašytas;
- Moka teirautis, pasakoti, aiškinti, nupasakoti, nurodyti;
- Pradedą suvokti nuoseklumą, priežasties ir pasekmės ryšį;
- Geba įsivaizduoti, kuria įsivaizduojamą žaidimo aplinką, prisiima vaidmenis, piešia ir konstruoja tiek realius, tiek įsivaizduojamus dalykus;
- Bando įveikti kilusius keblumus;
- Moka susikaupti, išlaikyti dėmesį, logiškai mąstyti, įsivaizduoti, sklandžiai reikšti mintis, logiškai įsiminti.

3. Nuostata ir pasirengimas tapti mokiniu:

- Nusiteikęs eiti į mokyklą;
- Domisi knygomis (mėgsta vartyti, prašo paskaityti, domisi raidėmis);
- Ranka pasirengusi rašymui (gerai kopijuoja linijas, figūras, spalvindamas laikosi kontūrų, taisyklingai laiko pieštuką).

Tinkamas vaiko brandumas mokyklai – toks vaiko fizinis, intelektualinis, socialinis bei praktinis subrendimo lygis, kuris sudaro prielaidas sėkmingai ugdytis pagal bendrąją programą pradinėje mokykloje bei prisitaikyti prie mokyklos gyvenimo.

Vaikų pasiekimų, pažangos vertinimas ir įsivertinimas

Vaiko daroma pažanga yra vertinama nuolat, pasirenkant tinkamiausius vertinimo būdus ir

metodus, tai gali būti: stebėjimas, pokalbiai, diskusijos, vaiko pasakojimai, jo darbelių kaupimas, minčių užrašymas, laiškai. Vienos ar kitos kompetencijos įvertinimas grindžiamas ilgalaikiu vaiko stebėjimu ir informacijos iš įvairių šaltinių kaupimu, jos apibendrinimu. Kompetencijos lygis atsiskleidžia vaikui veikiant natūralioje ar tikslingai sukurtoje situacijoje: žaidžiant, bendraujant, per išvykas, ekskursijas ir pan.

Vertinami konkretaus vaiko pasiekimai ir jo daroma pažanga, lyginant ankstesnius vaiko pasiekimus su dabartiniais. Vaikų pasiekimai tarpusavyje nelyginami.

Kasdieninė informacija apie vaiko pasiekimus kaupiama ir fiksuojama vaiko pasiekimų apraše, aplanke. Pagal poreikį vaikas, vartydamas savo darbelių aplanką su nuotraukomis ir įrašytais komentarais, pats save įsivertina komentuodamas, ką mato, kas jam sekėsi, kas pasikeitė. Įsivertinimo išvados pateikiamos aprašomuoju būdu – trumpais vaiko išsakytų minčių sakiniais ir mokytojo/ mentoriaus komentarais šalia.

Vaikų pasiekimai ir pažanga tėvams pristatomi ir aptariami individualiai, esant poreikiui, bet ne rečiau kaip du kartus per metus.

Kiekvieną dieną mokytojas/ mentorius stebi vaikus ir savo stebėjimus fiksuoja specialiame sąsiuvinyje. Kasdien bent trims vaikams į stebėjimo žurnalą įrašo pastebėtus dienoje faktus. Remiantis įrašais iš šio sąsiuvinio auklėtojos vieną kartą per metus parašo vaikams po asmeninį laišką, kuriame išsako savo pastebėjimus apie jo padarytą pažangą, santykius su bendraamžiais ir pedagogais, pastebėtus charakterio bruožus, įvardindama ne abstrakčiai, bet konkrečias situacijas. Laiške išsakoma tik pozityvi informacija, teigiami dalykai, kurie įkvepia vaiką ir pakylėja jo dvasią.

Džiaugsmas

Pirmajame septynmetyje vaikams būtina su džiaugsmu parodyti, kad pasaulis yra geras ir gražus. Skaitome jiems tik šiais principais paremtas pasakas.

Jeigu vaikas eina į mokyklą su džiaugsmu, tai reiškia, kad jo vidinė prigimtis randa čia galimybę reikštis ir vystytis. Vaikui patinka tai, kas atitinka jo prigimtines esmę ir ją aktyvuoja. Tokią patrauklią terpę vaikui sukuria, pirmiausiai mokytojas/mentorius. Sutinka vaiką su laukimu, linksmas, su šypsena, švelnumu, meile ir taip praleidžia su juo visą dieną. Džiaugsmas, kurį vaikas jaučia mokykloje, kalba apie jo asmeninės prigimties pabudimą ir aktyvaciją. Džiaugsmą ir sutarimą iššaukia taip pat daiktinė – erdvinė mokyklos terpė: gražios formos ir auklėjamieji – ugdomieji pagal turinį žaislai, patogiai apstatyti gražiais vaikiškais baldais kampeliai, kilimėliais išklotos grindys, smalsumą žadinančios didaktinės priemonės, akvariumas, augalai, paukščiai ir t.t..

Vaikui parodome teisingas ribas, bet nepriekaištaujame, negrasiname, nešaukiame, nebaudžiame, neskaudiname. Grubūs mokytojo/mentoriaus veiksmai nesuderinami su humanistine

pedagogika.

Vaiką visada giname nuo kitų agresijos. Mokome tarpusavio pagarbos, susilaikymo, ramybės. Situacijos neprivedame prie to, kad kas nors pravirktų. Jeigu vis dėl to taip įvyksta, nuraminame, sutaukome su skriaudėju. Stengiamės, kad vaikas namo grįžtų kažkuo pažengęs, namo dovanų neštų savo rankų gaminius.

Meilės ir pasitenkinimo pojūtis – ženklas to, kad mokykloje vaikas gyvena sėkmingą gyvenimą.

Šventės

Šventė – labai svarbi gyvenimo vaikų darželyje akumuliacijos sąlyga. Kad šventė vaikams dovanotų pakylėjančią džiaugsmą, labiau vertiname procesą, o ne rezultatą. Šventė paprastai skiriama kokiai nors tautinei dienai arba kaip pravesto auklėjamojo ir ugdomojo darbo demonstracija. Ši nuostabi auklėjamoji forma turi tris etapus: paruošiamasis periodas, diena ir valanda, kada vyks šventė, išgyvenimai ir aptarimai po šventės apie ateities planus.

Paruošiamasis etapas gali trukti 1-2 savaites.

Ugdytojas aiškina ir sutaria su vaikais: ką ir kaip švenčiame, ką kviečiame. Vaikai tik tie, kurie nori, mokosi eilėraščių, dainų, šokių, trumpų pjesių, ruošia lėlių pastatymus, suruošia šventei savo kūrinį – piešinių, aplikacijos ir t.t. parodą. Patys kviečia tėvus, svečius, piešia jiems pakvietimus.

Šventėje dalyvauja visi vaikai, skirtingai į ją įsitraukdami. Ugdytojas stengiasi, kad visi vaikai pilnumoje turėtų galimybę parodyti savo galimybes ir užsitarnautų susižavėjimą ir plojimus.

Pasiruošimo periodu vaikams duodame užduotį: surengti tokią šventę, kuri pradžiugins ir nustebins visus.

Negalima, kad ruošimasis šventei virstų į vaikų dresiruotę; tai tas pats auklėjamasis – ugdomasis darbas, kai vaikų motyvacija nukreipta į rūpinimąsi artimaisiais. Tuo metu galima daugiau kreipti dėmesio į vaikų estetinio skonio vystymą, į raiškaus skaitymo vystymą, plastinius judesius, vidinio paslaptingo džiaugsmo išgyvenimą ir t.t. Tuo pat metu vaikas turi suprasti, ką jis daro, kaip ir kodėl. Vaikai neverčiami atmintinai išmokti sukurto scenarijaus tekstų. Geriau su jais suderinti, kokiais žodžiais kreipiamės į suaugusius, kad visiems suteikti džiaugsmo, kokias dekoracijas paruošime, kokius kostiumus siūsime.

Šventė vyksta šventinėje nuotaikoje.

Šventės vedėjas į šventę įtraukia visus tėvelius/senelius, padeda vaikams atlikti meninius numerius, pasakinėja žodžius, pagiria ir palaiko juos. Kviečia auditoriją ploti, su džiaugsmu sutikti ir palydėti atlikėją.

Sekančias dienas su vaikais diskutuojame: ką sakė tėveliai, kas jiems patiko, kas juos nustebino.

Šalia to susitariame su vaikais, kad kitai šventei pasiruošime dar geriau ir visiems suteiksime dar daugiau džiaugsmo.

Santykiai su tėvais

Tėvai skatinami susipažinti su mokyklos ugdymo programa ir šeimoje diegti humanistinės pedagogikos idėjas.

Tėvus raginame dalyvauti užsiėmimuose, kviečiame stebėti kasdienes veiklas. Tėvai, stebėdami vaikų gyvenimą mokykloje, raginami išsakyti savo nuomonę ir pageidavimus. Esant būtinybei, aiškiname jiems savo pedagoginio darbo meną. Su tėvais bendraujame atviro dialogo principais remiantis demokratija, dvasiniu humanizmu. Tėvų pastebėjimus priimame ramiai su dėkingumu. Auklėjamąją praktiką peržiūrime dvasinės humanistinės pedagogikos idėjų pagrindu.

Pastebėjome, kad tėvai vertina humanistinę pedagogiką ir profesionalų jos taikymą ugdomose veiklose. Tėvams kelia didesnę pasitikėjimą atvira mokyklos kultūra, išsilavinimas, betarpiški santykiai su vaikais, meilė jiems. Mokytojus/mentorius tėvai priima kaip konsultantus šeimyniniame auklėjime. Šiltas tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas atneša didelę naudą vienybės stiprinimui.

Mokykloje formuojami bendruomeniniai santykiai be skubėjimo, konkurencijos ir streso. Veikla vaikams ir jų tėvams leidžia individualiu tempu augti, atradinėti save, kurti ir skleisti. Mokytojai/mentoriai tėvams teikia geras žinias apie vaiką, stengiasi pastabomis „neužnuodyti“ tėvų ir vaikų tarpusavio santykių.

Tėvai ir ugdytojai rodo gerų tarpusavio santykių pavyzdį, ieško bendrumo skirtingume, nuolat tobulėja, mokosi darnesnės dialogo kultūros, vengia asmeninių ambicijų, rūpinasi mokyklos dabartimi ir ateitimi.

Seminarai

Mokyklos administracija organizuoja reguliarius seminarus, saviugdų klubus tėveliams ir personalui. Seminarus veda darbuotojas arba kviestinis lektorius, kuris gerai įsisavinęs dvasinės humanistinės pedagogikos filosofiją, metodus. Užsiėmimas/ seminaras vedamas kartą - du per mėnesį. Seminarų metu aptariamas auklėjamasis procesas, gilinamasi į dvasinės humanistinės pedagogikos idėjas, į vaikų raidos ypatumus, dalinamasi patirtimi, patobulinant ją. Mokytojai/mentoriai, laisvai pasirinkdami sau aktualias temas, lanko įvairius seminarus, reguliariai tobulina profesines ir asmenines kompetencijas, dalinasi įsisavinta seminarų medžiaga su kolegomis ir tėvais.

Literatūra

1. Faber, A., Mazlish, E. (2010). Kaip kalbėti su vaikais, kad jie klausytų ir kaip klausyti, kad vaikai kalbėtų. Vaga.
2. Tougu, A., Soans, K. (2010). Naujosios kartos vaikai. Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras.
3. Žilienė, D., O. (2002). Šteinerio pedagogika ir jos pasekėjai. Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras.
4. Czisch, F. (2011). Vaikai gali daugiau. Alma litera.
5. Humanistinės pedagogikos manifestas. (2014). Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
6. Lucas, H. (2013). Ugdymo revoliucijos vaikai. Euroknyga lt.
7. Vinokur, I., Sandler, T. ir kt. Laiminga vaikystė. Mintis.
8. Piaget, J. (2011). Vaiko pasaulėvoka. Žara.
9. Piličiauskaitė-Navickienė, L. (2012). Pedagoginio dvasingumo link. Margi raštai.
10. Silbert, L., B., Silbert, A., J. Kodėl geri vaikai gauna prastus pažymius.
11. Stoll, L., Fink, D. (1998). Keičiame mokyklą. Margi raštai.
12. Adomėnas, M. (2012). Lietuvos švietimas. Kelias iš krizės. Politeia.
13. Fullan, M. (1998). Pokyčių jėgos. Tyto alba.
14. Senge, P., M. (2008). Besimokanti mokykla. Versa/the book.
15. Šteineris, R. (2000). Žmogiškosios esybės vystymasis. Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras.
16. Dreikurs, R., Soltz, V. (2004). Laimingi vaikai. Vaga.
17. Amonašvilis, Š. (2012). Gyvenimo mokykla. Mokyklos tiesa. Andromeda.
18. Šiuolaikiniai vaikai (integralaus ugdymo metodika). (2011). „Alma litera“
19. Nekrasovas, Z., N. (2008). Liaukitės vaikus auklėti - padėkite jiems augti. Mijalba.
20. Shapiro, Dr. L. E. (2008). Kaip ugdyti vaiko emocinį intelektą. Presvika.
21. O. Monkevičienė ir kt. (2011). Metodinis leidinys priešmokyklinio ugdymo pedagogams.
22. Breidokienė R., Ignatovičienė S. Pozityviosios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos. Vilnius, 2010.
23. Gender-Role Development - The Development of Sex and Gender. Prieiga per internetą:
Gender-Role Development - The Development of Sex and Gender - Boys, Girls, Male, Roles, Social, and Behaviors <http://social.jrank.org/pages/272/Gender-Role-Development.html#ixzz1VnF0zXrV>

24. Karmaza E. Vaikų seksualinis elgesys: norma ir sutrikimas, Vilnius, Vilniaus miesto pedagoginė psichologinė tarnyba, 2004.
25. Karmaza E. Seminaro „3-7 metų vaikų seksualinis elgesys“ medžiaga. Prieiga per internetą: www.children.lt/?_nm_shot=files.1.1-45&_nm_nosession=1
26. Phillips S.M., Berke D.L. Sexuality in Childhood – Formation of Sexuality In Childhood, Childhood Sexuality And Later Sexual Behavior, Gender Issues, Exploring Sexuality In Childhood. Prieiga per internetą: <http://family.jrank.org/pages/1537/Sexuality-in-Childhood-Formation-Sexuality-in-Childhood.html>
27. Rich Ph. Child Sexual Behaviors: What Is Considered „Normal“ Sexual Development and Behavior? Prieiga per internetą: http://www.selfhelpmagazine.com/article/child_sexual_behavior
28. Rufo M. Vaikų seksualumas. Tai, ko jums nevalia žinoti. Vilnius, Baltos lankos, 2008.
29. Sexual Development And Behavior in Children. Prieiga per internetą: www.nctsn.org/nctsn_assets/pdfs/caring/sexualdevelopmentandbehavior.pdf
30. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius, Valstybinis leidybos centras, 1996.